Масса а мехкашкара пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО
свет

Советски Союза Коммунистически партин Нохч-ГIалгIай областен комитета а Нохч-ГIалгIай АССР-а оргкомитета а орган

Кхаьра
11
Сентябрь.
1957 шу
№ 22 (2137)
Мах 20 кеп.

ВIашагIкхийттача къамий организацен генеральни Ассамблеян шийтталагIча сессе йода СССР-а делегаци

Союза ССР-а Министрий Совето 17 сентябре Нью-Йорке хьелаш йолча ВIашагIкхийттача Къамий Организацен Генеральни Ассамблеян шийттлагIча сессе яхийта делегаци хьожаяй. Делегацен чу боагIа: делегацен корта — А. А. Громыко, СССР-а кхыча мехкашцарча гIулакхий министр; делегацен керта заместитель — В. В. Кузнецов, СССР-а кхыча мехкашцарча гIулакхий министра заместитель; делегацен членаш — Я. В. Пейве, Латвийски ССР-а Iилмай Академиян президент; Г. Н. Зарубин, СССР-а США-ра посол; А. А. Соболев, СССР-а ООН-е масса хана вола викал.

Делегацен члений заместителаш ба: Султанов Гани, Узбекски ССРа кхыча мехкащцарча гIулакхий министр; З. В. Миронова, Мосгорисполкома председатела заместитель; Б. Ф. Подцероб, СССР-а МИД-а коллеген член; К. В. Новиков, СССРа МИД-а мехкашта юкъерча организацей отдела заведующен заместитель; Г. П. Аркадьев, СССР-а ООН-е масса хана волча викала заместитель.

ЧIоагIде къамашта юкъера доттагIал

Культ личности йолча хана толхаяь хинна ленински къамий политика юха тоа а яь, Партен XX-ча съездон цун ЦК-аси Нохч-ГIалгIай республика юха а оттаяь, нохчийн гIалгIайн шоай даьй мехка цIабаькхача хана, коммунисташта а комсомольцашта а цар кульгалхошта а кхыча советски болхлошта а хьалхашка латтача декхараште юкъе дукха декхар да, цIабаькхача нохчаштен гIалгIаштен кIабаькхача кхыча къамех болча нахан юкъера доттагIал, бартбезам чIоагIбар.

Массане а кхетаде деза вай репсублика дукха къамаш дахаш йолга а, царна юкъе вежарий доттагIал, безам ца хилча боахам а, культура а лерттIа дика тоалуш, лакхлуш дIаяха йиш хургйоцалга а.

Къамашта юкъера доттагIал, барт-безам чIоагIлургда, ленински къамий политика партен XX-ча съездо кхайкаяьча тайпара нийсхонца чакхъяьккхача.

Къамашта юкъе лелае езача политикан хьакъехь партен XX-ча съездо йоах:

— Партес ший къамий политика лела а яьй, лелаеш а я, Ленина хьехамо яххача тайпара. Цо йоах, социализмо къамашта юкъе эргалонаш дIа ца яхарал совнах, хIара къаманна юкъерча деррига гIулакхий лоархIам а беш, масса а долча къамаш, халкъаш боахам а культура а масса а йолча оагIорахь деги йолае, тоае еза. Партес ше дIахо бу болх, мамогга цу дерригача гIулакхий лоархIам а беш бе беза.

Цу Ленински къамий политикас яххача тайпара вай мехка дахаш долча къамашта юкъерча дерригача гIулакхий, оамалий лоархIам а беш, цхьанна а къамагахь озабезам ца беш, нийсхонца вай болх беш хилча, республикера деррига а къамаш цхьа дезал санна безаме, барттейна дахаргда, цар боахам, культура, кхыдола гIулакхаш дика тоалуш, лакхлуш, дIа а гIоргда.

БIаьхийча хана, фашисташ, цар халхархоша, къамашта юкъера доттагIал, барт-безам бохабе тайптайпарча къамий, болхлой, къахьегамхой цхьоагIо йохаярца цар къа дуаш шоашта аттагI хилийта, арадаьккхад къамаш дикен воен хул яхаш дола «хьаькъал». Из «хьаькъал» масса а йолча къахьегамхой цIиймергаша дувцаш, дебадеш да шоашта болча пайданна.

Вай республике а ба наггахь уж «хьаькъалаш» дувцаш нах. Царех цхьабараш шоаш ца кхеташ дувцаш ба; ужаш дIакхетабе беза, шолгIа бараш, шоашта ховшехь а, къамашта а юкъе хьегамхошта а юкъе моастагIа доллар духьа дувцаш ба, ужаш човха а бах совцабе беза.

Ленина хьехамо йоах къамаш цхьадараш дикагIен шолагIа дараш вогIен хилац. Цхьаккха къам цхьанна хIаманна бехке хила йиш яц. Кулгалхой хул дикагIен вогIен. Уж дикагIен вогIен бола кулгалхой ба къамашта юкъе, шоашта болча пайданна, моастагIал дехкараш.

Шедола къам цхьатарра бокъонаш йолаш а, шоай автономи йолаш а, шоай гIулакхаш шоаш леладе йиш йолаш а хила деза. Цунца мара дIададаргдац царна юкъера моастагIал, хоттаргдац къамашта юкъера доттагIал.

КIамашта юкъе дикен вон нах хул. Уж нах вай мехка а ба. Во нах, къахьегамхой моастагIий, доацар, харцдар дувцаш, халкъашта юкъе метташ деттаьш царна юкъе моастагIал дехкаш ба. Цхьан вочa сагo даь зе, зулам, кхыдола во хIама кертах доахаш, деррига къам бо могадей, бехкедеш къамашта деш бола нах ба, вай мехка дахача дукхача къамашта юкъе моастагIал доаллаш гIертараш. Уж нах цу тайпара къамашта а деш, наха юкъе моастагIал дехкаргдоацаш кхетамца а чохвамца а совцабе декхарийла ба коммунисташ а, комсомольцаш а, берригa къахьегамхой а. Цунца мара гIулакхахьи къамашта юкъера во гIулакхаш дIадаргдац, ужаш барт-безам болаш дахарг дац, цар боахам а культура а беркатаца лакхлуш, тоалуш дIагIоргдац.

Шоай даьй мехка цIабаьхача вай наха, ма-могга сиха шоашта цIенош де а деза, Iана кхоачам бе а беза, цIенош деш воал со, аьнна, ца Iеш, колхозашка а совхозашка а дика болх бе а беза, шоай лоалахоша кхыча къамах болча нахаца Iи мерза йолаш, къамаьл хоза долаш, гIулакхаш дика долаш безаме бахар леладе а деза. Цох беркат даргда берригача наха а мехка а.

Сийлахь-боккхача Октябра 40 шу дизара сийна

Дикача балхашца белгалабаьннараш

Дукха гIалгIай цIабаькхаб Казахстанерен Киргизерен МагIалбикерча района СоагIапче яхача юрта. ЦIабаькхача наха юкъе ба Совхоза а кхыдола а белхаш а деш, шоашта чубаха цIенош деш боахкаш дукхаза нах.

Дика белхаш ду подводашца лелача Кокорхоев Макшарипен Коригов Абоси, балха нормаш 120—150% кхоачашъю. Совхозе дика болх а беш, цIенош де йолаеннай божабеттархо Коригова Марем. Шин сага боагIа болх а беш, кузнеца Булгучева Хьасана 170% балха нормаш кхоачашъю. Пачхьалкхено, ссуда а денна цIенош а даьд, ет а ница Хьасана.

1956 шера ноябрь бетта денз совхозе дика болх беш ва яташ лоараден вола Мержоев Шамсуддин, шийна чуваха дика цIенош а даьд, ет а ница Шамсуддина а. Доккхий балха толамаш даьхад Цечоев Мовли бригадо. Силос лаьттагI йоллача дика белхаш дарца белгалбаьннаб Боков Мусан, Iалаудинни, Эсмурзиев Мусан.

Ялаташ цIендеш болча Бокова Маржанен Мержоев Хьасанен Дзарахаева Совден, ялатий склада заведующи волча Белхароев Идрисен дика белхаш дар бахьан долаш, наха чIоагIа сий ду цар. Дуккха ба совхозе шоашта цIенош даь ца Iеш, совхозе дика белхаш а деш болхлой. Царна юкъе ба Гатагажев Тембулатн, Келигов Ахьмади, Келигов Уматгирии, Висангирии, воккхагI жа Iу вола Даурбекови, говраш лелаю Боков Абукари, хьаттар тIа заведующи вола Гагаев Ахьмади, хьахо Мержоев Тепсеи, ужжа мо дуккха а кхыбараш. Совхоза отделенен сийлен доска тIа Хьалтеха доал котамий ферма тIа дика болх беча болхлочун — юртсовета депутата Пешальникова Настя фотокарточка.

КIалха баьхача наха а, цIабаькхача гIалгIаша доккха баркал оалаш, сий а деш я почта отделенен заведующи йола Крошка Александра. ШейIола бахача наха доккхача эздеIаца тIаннйе гIулакх ду цо. Сийлахь-йоккхача Октябрьски революцен шовзтIкъа шу дизара сийна доккхий балха толамаш даха лаьрхIа ба СоагIапчара «Ингушский» совхоза 3-ча отделенен къахьегамхой.

МЕРЖОЕВ ИСРАИЛ.

Шоашта цIенош деш ба

Къаьст-къаьстаьча кхахьегамхоша чуIе шоай доалахьара цIенош хьалдела чIоагIа лоархIам болаш гIулакх да. ЧуIе цIенош ца тоаш хилар вай мехка аттача даккхара доккха гIо хул наха шоашта хьалдеш долча цIеноех.

Къаьстта шоашта цIенош деш бола болхлой денгара ден дукхагIа хул «Красни молот» яхача заводе.

Укх деношка Шолжа-ГIалан горсовето шо-шоашта чуIе цIенош де 76 лаьттан доакъош хьожадаьд заводе болх беш а гIулакхе а болча наха.

Лаьтташ хьожадаьд дукхахча хана балхаш деш дикагIа болча болхлошта. Лаьттан доакъош делланчарца ба № 12 йолча цеха слесар-инструментальщик Ребиков, № 11 йолча цеха слесарь-карбюраторщик Бендус, № 4 йолча цеха мастер гIалгIа Дзортов Аьдалгири, № 14 цеха слесарь Даниленко, ишгта дукха кхыбараш а.

Шо-шоашта цIенош деш боахкача наха пачхьалкхено ахчан ссудаш а лу.

МАЙОРОВ.

Леспромхозе хьалхале лелаераш

Первомайскерча леспромхозе октябрь сийна кхьа дIахьош дика тоаламаш хьекхад эксплуатационникаша. ВорхI беттa гIишлонаш ерашта йоагIачал совгIа 5.800 а августа ах бетта — 500 а кубометр гаргга хьу еннай цар.

Первомайскерча хьунучастке хьуозара болх дика оттабаьб. Шоферашь болча нн. Морозовс, Слесаревс, Белевцевс, Каменичевс ишгта кхыбараша а денна массехк рейс а еш боарам 150—180 процент кхоачашбу.

Леспромхозе шерра йовзаш я готтача накъ тIа лелача паровоза машинист волча Бочианова Михаила цIи. 160—170 процент боарам кхоачашбар — деннара хьокхам ба цуна балха. Арахеца продукци лакхье гIерташ леспромхоза балхаша хьалха кулгашца еш хинна клепка яр гIулакх механизировать дьяд. Укхаза яьй къаьстта клепка хедо станок. Орджоникидзе гIалан заводех цхьан заводе леспромхоза говзанчай чертежех уж тайла пхи станок яьй.

ВорхI беттан ах беттан 1,6 процент лохбаьб продукцех шоай дIабода мах, къахьегамах йола овсарле лакхденнад 3,4 процент — декхаро оттадаьчул хIама ца эшаш цхьа процент дукхах я из.

Дикача белхашца

Ворошилова цIерах йолча совхоза Наьсар-Кертерча отделене 2-ча хьаттар тIарча болхлоша Кортоев Хьусенен, Лолахоев Iасолтан, Дзаптоева Надифасn, Бештоева Лидаси кIа цIендара нормаш кхоачаш а еш дика белхаш даьд. Звеньеварбек деррига дунен кагийча наьхен студентайн 6-ча фестивале вахийтав.

Доахан ферман заведующе Сантов Ахьмаден учетчика Аргчаков Махьмад - Сален кулгагIа а деш 1.500 тоннага кхоачаш силос кийчъяьй.

Дикача белхаца белгалваьнна ва болхлошта даа хIама кхухьа Дидигов Идрис.

ТУМГОЕВ М.

ЧIоагIа безаме дар керда дешара шу долалуш Шолжа-ГIали тIарча нефтяной института студентай вIашагIкхетар.

Тха комсомольски гIулакх

Сунжински районера Нестеровски яхача станице дахка шоай гIулакх хуле тха племенной ферме даханаза на Iелаш. Районе бодача боаккхача наьхал дихьа ул шоана из. Iомада дукхха да укхазе. Семинтальни породах долча доахаиен, цхьалхаленнен, цIенончи тIагIоргья уйла. Картгера дар—фермерча дояркий дошо кулгаш халари темхургбоацаш комсомольски дегаца хилари да. Колесникова Любай наькхах ВСХВ-и дошо медаль йоал. Укх шера а низ тIабахийтта шура дукхагI якхха гIерташ я из. Iханз сентябрь мара бац, цун счета-тIа хIара Iатта сих 3000 литр гаргга шура я. Цунца кхувш я Тамара Кугаевских, комсомолка йола Катя Безреброва, кхыбола белгалбайнна бола дояркаш. Шоай аргIах дийтта даьлча Iул юа баьцтIа-дажа лоахк бежа — вокказаша. Доякаш хайша Iац, кулгаш вIаштIа а дехке. Цхьабараша трактора таташта кIал а эйтте чекха чу хьокх орчу силос, вожаш целаш бе а дехке фермий юхерча боарамах лаьрхIача, хIара Iаттагара 1610 кг. шура якккхай, хIара бIаь белгар лаьттан тIара лаьрхIача, колхозашка 115,3 центнери совхозашка 91 центнери яьккхай.

ХIанз областера колхозашни совхозашни хьайбашта доакхар кийдеш я.

Советски Союзе гIалла

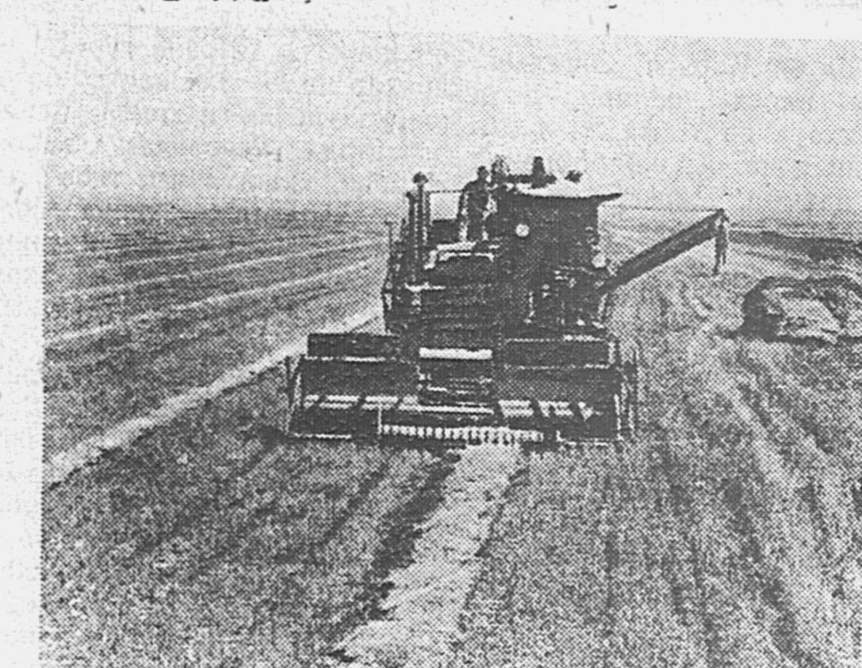
„Камо“ яха фильм оттаяр

1931 шера ГуржегIара Госкинпрома коллектив кийчлуш яр вовзаш волча турпалхочо революционерах Камох-Семен Аршаковича Тер-Петросянах фильм оттае. Цхьабакъда, из чакхдаланзар.

ХIанз из историко-революционни художественни дукхча фильм доаккхаш я «Армянфильма» Ереванера студи. «Камо» яхача кинофильме кертера ролаш леладергIолаш юкъе озаш ба московски, еревански, тбилисски театрий актераш. В, И. Ленина роль лелае тIахийтаб Б. Смирнов ва, Н. К. Крупской — Пастухова. Камо роль ловзаеш ва артист Г. Тонунц.

Филмм кийча хургья Сийлахь — йоккхача Октябрьски социалистически революцен 40 дузача хана.

(«Заря Востока»).

КАЗАХСКИ ССР. Акмолински областерча Кзлгоченски МТС-ера механизатораш ма-могга сихагIа чуйица дакхха гIерташ ба фийг бола дика хьийкъа ялат. ДикагIа болча радельни ньгкаца леладу байнер вола комсомолец П. Гайданович, 30-нел дукхагIа гектара тIара ялат аьрде чудерзаду цо хIара денна.

Сурт тIа: комбайнера П. Гайдановичa агрегат хьасех улла ялат оардаш йоал.

И. Нарышкова сурт. Фотохроника ТАСС.

Дорогобужский ГРЭС-о ток еннай

Смоленск. (ТАСС). Тахан Дорогобужски ГРЭС йолаелар. Хьалхарча агрегато ток елар.

Сафоново яхача горнякий къонача города гаьна йоацаш, Днепра тIа хьалъяь электростанци. Смоленерча предприятешка, гIишлонаш еча, юрташка энерги тергIолаш йолча ГРЭС а пешкашка моттигерча шахташка боахаш кIора кхатиллаб.

Гуржий даьри

Тбилисски даьри деча фабрике ассортиментан кабинете бIаргаду шоашта тIа «Сийлахь-боккхача Октябра 40 шу кхачара дола совгIат» аьнна дола йоазув а долаш цIенача чиллан даьрейн образецаш. Цун даьрешца гаьнна хьалхарча замашка денз хестош я ГуржегIе. Чиллан (даьрен) промышленностьчахьа чIоагIа тоаелар советски шерашкахьа. Республикера йоккхагIа йола предприяти я Тбилисски даьрий деш йола фабрика. Цун цехашка 560 совгI босзизаш долаш 26 тайпа даьреш да. Дукха ха йоацаш гуржий а РСФСР-а макаш деча организацей 60 викалаш дакъа а лоацаш продукцей кердача образецашка хьожаш конференци хилар цу фабрике. Даьрий деча производствон инженер-технолог волча Нуну Церцвадзе даьча даьрех диъ артикул дика монадир. Укх шера 18 миллион совгI метр даьри лургда Тбилиски даьрий деча фабрико.

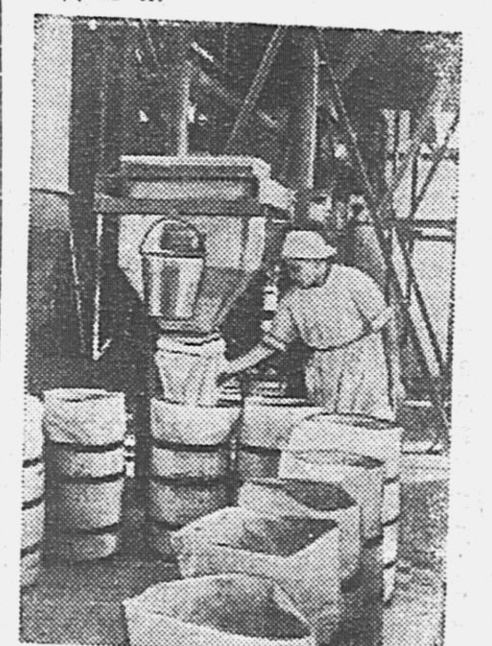
Ханал хьалхагIа кхоачашъяьй шера план

Николаевски областера колхозникашни МТС-ен совхозийн болхошен Сийлахь-йоккхача Октябрьски революцен шовзткъа шу дизара сийна лаьца социалистически ях шер а яь, шура кийчъярен эцарен план ханал хьалхагIа кхоачашъяй. Укх шера пачхьалхкенна дIа а енни, ехха а ехкий 192,2 эзар, е соахкарчул 21,8 эзар тонн дукхагIа шура.

Фуаш кийчдарен эцарен шера план 118,4 процент кхоачашъяьй областо. Сохка укх ханна кийчдаь а ницаь а хинначарел 22,9 млн. фуь дуккхагIа да уж. ССКП Центральни Комитето, гарггарча шерашка сага сих лаьрхIа дулхи, шурен, даьттен даккхарна Американ тIехьа кхе деза аьнна, дакха кхайкарла жоп а луш, юртарча къахьегамхоша укх шера 221,4 эзар тонн, е укх ханаца найсьйича сохкарчул 23,2 эзар тонн совх шура яьккхай. Колхозашкен совхозашкен, юкъерa боарамах лаьрхIача, хIара IаттагIара 1610 кг. шура яьккхай, хIара бIаь белгар лаьттан тIара лаьрхIача, колхозашка 115,3 центнери совхозашка 91 центнери яьккхай.

Кузбассерча шахтерий къахьегама котало

Кемерово. (Ший корр. телефонаца). Кузнецки бассейнан горнякаша Сийлахь-боккхача Октябран 40-шу дизара сийна яхьаш оттаяь, кIор баккхарна 8-бетта йола программа ханал хьалха кхоачашъяьй. Соахка укх ханна даьккхачул 17 эзар тонн доагор дукхагIа даьккхад, бахла овсарал — 6 процент лакхденнад. Хьадоаккхача доагора себестоимост шолагIча кварталах июль беттел лохбаьб, 30 миллион сом пачхьалкхен ахча кхоадь.

КРАСНОЯРСКИЙ КРАЙ. Шушенское яхача юрта шурах консерваш еш йола завод ниллай. Предприяте цхьа дакъа болх бе доладеннад, хIаьта цо хIанзалехь а КъилбаседанДальни Востока, Якутен, СибарегIан районашта 350 тоннал дукхагIа екъа шура кийчъяьй.

Сурта тIа: екъа шура нийсъеш боахк.

Ю. Бармина сурт.

Хьайбаш леладеча болхлой республикански совещани

9-ча сентябре Шолж-ГІалий тІа хьайбаш леладеча болхлой совешани хилар. Совешани хьаеллаш къамаьл дир Нохч-ГІалгІай ССКП Обкома секретаро нов. Чахкиевс.

Цул тІехьагІ, юрта боахаман Управлене начальник волча нов. Русинас доклад йир. Цо дийцар кхоачашдаь гІулакхаш а кхы дІахо латта декхараш кхоачашдарна эша хІамаш а. Къаьгга белгалдаьккхар цо Коммунистически партес дулхи, шуреи, даьттеи даккхарна гаргарча шерашка США-на тІехьакхе аьнна яь решени кхоачашъелга.

Юрта боахам лакхбарах а хьайбай продукташ совъяхарах а совешане баьхкарех дукхача наха къамаьлаш дир тайп-тайпарча балхех.

Шура яккхар совдаккхарах

Гудермески совхоза директоро нов. **Белашовс** аьлар, хІара Іаттагара шу доладелча денз таханарча денга кхаччалца 1385 кг. шурий яьккхай совхозо. 1600 кг. цхьацца Іаттагара яккха тІаийца социалистически декхараш тІехкхоачаш а дерг-да оаха. Никитинаи, Гуненкои иштта кхыбараш а саннеи болча дикагІча доярkaша хІанзалехьа а яьккхай 1600, 1800 литр шурий цхьацца Іаттагара.

Кирова цІерагІча колхоза тІа йоах нов. **Колокаевс** 1954 шера — 710 литр шурий хІара Іаттагара яьккхаяле, укх шерарча 8 бетта 1964.5 литр хІара Іаттагара яьккхай тха колхозо.

— 100 литр шурий яьккхача доярkaша, шоашта йоагІар яккхарах 4 процент эц, планал совгІа яьккхачох 10 процент эц. Тха ферма тІа 19 саг цІенощдеш воал, царех шиннена — доярkaшта колхозо ше хьалдаьд цІенош. Кхычарна а 30 эзар бийда кирпишк а кхы йола материалаш а хьа тІа енай.

Оаха массанена хьалхашка дош лу, тхоай декхараш кхоачашде а 160 центнер шурий 100 гектар лаьттан даькъа лоархІаш яккха а хІаьра Іаттагара 3800 литр шурий яккха а.

— Со доярка болх беш я, укхал хьалха Казахстане хиннай со балха йоах, Назрановский совхозерча Гагиевас. Тхо, кхо юша я болх беш, тхойла яхьаш а йолаш, ше-ше балхах тІехьа ца йиса а гІерташ. Аз, 2000 кг. шурий яьккхай хІара Іаттагара, 3000-га уж кхоачае дош а лу аз.

— Новкъостий, йоах цул тІехьагІ къамаьл деча нов. Вольскес, наьха бахар тоаде а, кхы дола эша боахама гІулакхаш лаьрхІа а партен ЦК-с гаргтарча шерашка цхьан сага сихха дулхи, даьттеи, дакккхарна США-на тІехьа кхе аьнна декхараш оттадаьд.

Вай Нохч-ГІалгІай АССР юртарча бохаман къахьегамхоша, республикански партийни организацен кулгалца даьхача къахьегама толамаша, соахка укх ханначул совх 7420 тонн шурий елар, дулх — 21 процент совх делар, даьтта даккхар 52 процент тІакхийтар, иштта кхы дараш а совдаьлар.

Шура Іалашъярна шера йола план 85,7 процент кхоачашъяй. Цу даькъера обязательни поставкаш 99 процент я, натураоплатанна шура дІаялар 94 процент да, госзакупа план 98 процент я. Республикан Совхозаша планах йоагІачох 82,3 процент шура дІаеннай. Индивидуальни боахамаша обязательни поставкаш 99 процент кхоачашъяьй, госзакуп тІехьа йисай.

Шура дІаяларна шера йола план тІех кхоачашъяьй хьалха — Мартан районо (119 процент), Курчалой районо (112,1 процент), Сунженски (110 процент), Шалински (108 процент). ТІехьа юсаш я Саясановски, Ножай-Юртовскии, Назрановскии, Советскии Веденскии, Каргалинскии, Грозненскии районаш.

Хьакхарчи жаи леладар а паччахьалкхенна дулхи тхаи дІадалар а

Наурски районерча «Красное Знамя» цІи йолча колхоза чабано **Нестеренкос** йоах, укх шера во болх баьбац вай, вайна нийса гІулакхаш долаш массаварг а хилар мегаргдолаш да. 630 жийно баь 860 Іаьхар могаш а долаш ноаноех къоастадеча кхаьчар согарча жах укх шера. Массане а иштта хьокхамаш вІаштІехьа даьлча дика дар. Цхьа дола жа Іулаш да 6 м. мара йоацча моттигачу доахкаш. Царна къе я из санна зІамига моттиг. жа партгІата хургдолаш моттигаш шеръе еза, тІаккха Іаьхарий къе хиларах доврг а дац, жа партгІатта дахкарг а да. Жа леладечара нах ударгбоацаш цар йоакхо е еза.

ХьатІа доагІача шерага кхы а дикагІча хьоакхамащца деагІаргда вай, 135 процент а йоацаш, 140 процент Іаьхарий ноаноех къостадеча ханага дипа а, хІара устагІанна тІера 6 кг тха даккха а декхар тІа а эцаргда вай.

Хьакхарч лелаяра гІулакх дика оттадаьд совхозе йоах Гудермесский совхоза директор волча нов. Белашовс, дикагІ йолча свинаркаша — Зиминаси, Бондаренкоси 18—20 хьакхий хурск кхею цхьан хьакхийгара. Нохч-ГІалгІай Оргкомитета председатела заместитель волча нов. Слюсаревс вай партеси правительствоси оттадаь декхараш а, уж кхоачашде эша гІулакхаш а массе оагІорахьара чулоацаш къамаьл дир. Цо аьлар къоаггадаь хІирийи селийи къамаш шоай республикашка шоай хьайбаш а тІехьа дІадахийтарах, вай республикан хьайбаш кІезигденнад. Цунах дувзаденна, дулх даккхар а кІезигденнад. Уж дІабахача районашкарча колхозашка хьайбаш дохкарца новкъостал де деза вай, цунца цар хьайбаш леладара боахам айлургболаш. Цул совх, дулх даккхара гІулакх касттача хана лакхлург долаш, хьакхарч йолае еза масса а колхозашка а, совхозашка а уж лелае вІаштІехьа долча. Селий баьхача районашка хьакхарч юхе йитарал совгІа, кхы дІахо шер а ду уж лелаяра гІулакх.

ДикагІчар даьраш

Юрта боахама Управленен совхозаш 1957 шера 1-ча январагара 1-ча сентябрага кхаччалца цхьан Іаттагара дукхагІа шура яьккха совхозий хьалхале лелаю божбеттархой.

(Килограммах)

Аристова А. — «Красноармейски» совхоз	2914
Скабо Е. — «Красноармейски» совхоз	2418
Бобырева М. — «Грозненский» совхоз	2351
Жаркова А. — «Грозненски» совхоз	2239
Ремескевич Н. — № 2 йола овоще-молочни совхоз	2220
Олюнина Н. — «Ермоловски совхоз»	2155
Дааращ деча промышленностан совхозий трест	
Романченко С. — «Калиновски» совхоз	2975
Митрофанова А. — «Калиновски совхоз	2821
Чумаченко Е. — «Калиновски» совхоз	2567
Бресловцева Е. — «Наурски» совхоз	2379
Провоторова П. — «Наурски» совхоз	2264
Вощилина М — «Новосельски» совхоз	2236
Бучнева А. — «Новосельски» совхоз	2233
Коблякова А. — «Наурски совхоз»	2221
Кубрак М. — «Наурски» совхоз»	2164
Серагбиева К. — «Новсельски совхоз»	2153

Октябра турпалхо

(Новкъост Ф. Э. Дзержинский ваь 80 шу дизарга)

11-ча сентябре 80 шу дуз сийлахь-боккхача Октябра турпалхо, вай парте дикагІчарех дика воІ, къахьегамхой дег тІара доттагІа, адамий моастагІащца цІаккха а тоам хургбоацаш вола тІемахо Феликс Эдмундович Дзержински ваь. ДегІ даларах, маьженаш ца лелаш совцарах байна дІа ца боалаш, кхы а бокккхагІа болча низаца, кхы а сийрдагІа йолча цІераца баха болалуш хул бокъонца бола турпалхой, шоаел тІехьа адамаша леладеча гІулакхащца бахаш. Ишттарча турпалхоех вар Феликс Эдмундович Дзержински.

Ше сакхетарг хилча денз цо цІакха а боасталургбоаца шод баь дІадийзар ший вахар Ленина вІашагІъелла, кхетаяь, чІоагІяь йолча коммунистически парте гІулакхащца, бІаьхийча наьха лоалах, рузкъан даьша баарах къахьегамхой мукъабахар духь лоаттабеча къовсамца.

Советски Іаьдал эттача хьалхарча шерашка вай Даьхенна тІалаьттар хала ха яр. Къуй санна къайлагІа бахка а баьхка, Россен къилбаседенгахь бессар Англени Французийи империалисташа вай мохк дІалаца байта бІу. ДІалаьцар Архангельск, Мурманск, дІадаьккхар Советий Іаьдал, оттадир белогвардейски Іаьдал. Японцаш бессар Владивостоке, дІалаьцар Приморье, дийнъяь дІаоттайир бІаьхийча наьха порядкаш. Ма могга немций империалисташа гІо а деш, Доне бахача казакашта юкъе бунташ хьоайир Краснови Мамонтови яхача инаралаша. Керда этта советски Іаьдал дохаде гобаьккха тІагІертар империалистически паччахьалкхенаш.

Цу къаьстта халача хана, мехка чухь контррволюци хьаьръяьнна хьийзаьча хана, контрреволюцеца къовсам лоаттабарна вІашагІтехача Чрезвычайни Комиссена кулгал деш хилар Феликс Эдмундович Дзержинский. Классан моастагІий, советски Іаьдал дохаде гІерта контрреволюционераш дика бовзалуш, цар гІулакхаш дашха ховш, меттахьа техе уж оачаш вар Дрезжинский, цудухьа болхлошта, ахархошта дукха везар из.

Ленин, парти цІаккха хиннаяц къахьегача нахах бакъдараш лечкъадеш. Болхлой классага, къахьегама ахархошка духхьала бакъдар дІа а оалаш, духьал этта халонаш эшаярна уж тІахьехаш хиннай вай парти.

Граждански тІемаш латтача хана Ленина духхьала дІаьяьхад болхлошка, Іаьдала тІалаттар мел боккха кхерам ба. Кхайкаш хиннав из царга фронте а гІойя контрреволюци эшае, яхаш. Ленина бакъдар довзаш болча болхлоша, къахьегама ахархоша эшайир контрреволюци.

Мехка чухь моцал йолча хана, болхлошта яа маькх ца тоъача хана Ленина къайла ца кхухьаш дІайоахар болх лошка, кхачан хІамаш ца тоъаш мел йоккха хола тІалатт вай мехка. Цо хьехар царна де дезар фуд а. Ленин а цо Іомаяь кхеяь парти а иштта къахьегамхощца бувзабенна хиларах котдаьлар вай цу фронте а.

Ленина дикагІа болча учеиикех ше хиларах тарра, Дзержинскес ший беррига болх нахаца бийза, къахьегамхошта дезар-эшар фуд ховш лелабора. Наха эшар Іалашделпа — из дар Дзержинскес эггара дезагІа лоархІаш хиннар. «Адамий рузкъаш лечкъадеш болча къушта-къахетам ма хилба, — яхаш, кхайкадора цо.

Советски Іаьдала, къахьегача наьха моастагІий бувцача хана къахетам яхар фуй ца ховш дог чІоагІа долаш хинна Дзержинский Іалаьмате кІаьда дог долаш хиннав новкъостащца, къахьегамхощца, къаьстта беращца.

«Сона-м хац сайна бераш цхьаккха саг а ца веззача тайпара чІоагІа хІана деза. Бераш миссел чІоагІа сона цІаккха а езалург ма яцар кхалсаг. Са сай бераш, сай доацарел дукхагІа сайна дезалургдацар аьнна хетт сона... Кастта-каста хеталу сона, кхыметтел шоай нанна а дезаргдац сол чІоагІагІа бераш, аьнна».

Иштта яздаьд Дзержинскес 1902-ча шера ссылке вахьйита волчара ший юшийга Альдонега.

Мехка чухь граждански тІом эггара михьара баьнна латтача хана, ди техача санна ший цІерах контрреволюци унзара ювлаш вола Дзержински вар лертІара баьннача нахах, харцахьа лестача нахах общественна пайдана хургбола нах белга доладаьр, дика ка а йоалаш из чакхдаьккхар.

Граждански тІом йисте баьначул тІехьагІа, гуччахьа беча тІем гІа классан моастагІа, контрреволюци эшаяьчул тІехьагІа, коммунизмо ший низ дІахьекхачул тІехьагІа дукхагІа бола низ тІабахийта бийзар бІаьхбенна лаьттача тІемо бохабаь мехка боахам юхаметта оттабарна, социализман лард хьалъярна.

Политически къовсам тІа буржуази эша а яь, советски Іаьдал дІачІоагІдир Ленина кхеяьча коммунистически партес. ХІанз аргІанна хьалхашка этта декхар дар мехка боахам тоабелга. Боахаман гІишлонашта юкъе эггара тІехьайиса а, эггира лоархІам болашагІ а яр транспорт. ВІалла а шекъялар доацаш транспорте хьожавир цу хана партес Дзержинский.

СалоІам яхар фуд ца ховча хьинарийца чуийра Дзержинский транспорта болх тоабе. МоастагІа ача Іемаьча чекиста кулгаца транспорте зуламаш леладеш хинна контрреволюционераш боха а баь, болхлойи гІулакхера нахи оарцах а баьха Дзержинске бокъонца йола советски порядкаш оттайир транспорте, тоадир машин-наькъий балхаш: машинаш тІехьа ца ювлаш аха яьлар, вагонаш кхоочам болаш хилар, станцеш вІалла йовзарг а йоацача яьлар.

Социалистически промышленность лакхъе еза ха хьаэттача, транспорта гІуллакх тоадаь даьлча вай партен Центральни Комитето Мехка Боахаман Лакхерча Совета керте оттавир нов. Дзержинский. Болхлой харжа а Іомабе а цар дукхагІа пайдалургболчча уж дІаоттабе а хар, балха тІа воагаш, ше беча хьокхамца кхыбараш Іоамабеш хилар, нахаца вувзавенна хилар — керттерча даькъа цудухьа дар Дзержинске селла чІоагІа кайоалаш хилар. «Сай а сайбарий а уйлае кхоавац со», — яьхад Дзержинске.

Дукха ха ялалехь Дзержинске хьалхаленца ший овлан тІара эргаяьлар вай промышленность, керда хьайир йоккхий промышленни предприятеш.

Ший беррига низ, ший дерригахьинар, ший са, ший дог революцен гІулакха дІадала ховш а могаш а вар Дзержинский. Бера хана денз, сакхеташ ше мел яьккха ха къахьегамхой паргІата бахар духьа лоаттабеча къовсам тІа воагаш яьккхай цо. МоастагІащцара эгІазал чІоагІа яр цун. Ший партен, ший классан нах — къахьегамхой боарам боацаш дукха безар цунна.

Партен гІулакхах, коммунизм котъярг хиларах дог тийша а миллионаш нах шийна тІехьабаха ховш а Сийлахь-воккхача Ленина эгпара гаргагІа хиннача нахах саг вар Феликс Эдмундович Дзержинский.

Дуккхача шерашкахь паччахьа Іаьдало набахтенашка воаллавеш, советски Іаьдал эттача денз хал-халагІа долча балхаш тІа волаш а цІаккха а шеквалар чу ца доссаш, моакхаза лоам санна чІоагІа волаш революцена тІехьа латташ, къахьегамхой безаш, уж бахьан беча балха тІа воапаш яьккхар нов. Дзержинскес ше мел яьккха ха.

Вай кагийча наха, шоаш мишта баха беза, шоаш мишта къувса деза, адамаш мишта, мел боча хила деза хойташ бола къаьга хьокхам ба Дзержинске вахара никъ.

ГІорваьнна волча Советски поэто В. В. Маяковске аьннад: Ший вахарах уйлаеш, хьанах тара ваьхача бакъахьа вар со, аьнна къоастаде гІерташ волча зІамигача сагага аз уйлае ца езаш дІаарг ма дар — «новкъост Дзержинскех тара ваха, аьнна».

Сийлахь — боккхача Октябра турпалхо Дзержинский санна ваха гІийртар гІалат варгвац — из венначул тІехьагІ а адамашта юкъе дахаш, цІаккха довгдоацаш да цун сий дола турпала гІулакхаш.

Хь. ОСМИЕВ.

Сатем боабий дог гІоздоаккхаш Ленинах дувцараш

Тхона хьалхашка ул Владимир Ильич Ленинах дар дагалоацаш яздаьча доккхача книжкан ши том. Книга тІа да дог гІоздоахаш цун даьх-наьнахи, гаргарчарехи, цун соратникехи цунца болх беш, цхьана къовсам лелабаьча новкъостехи, В. И. Ленин шоашта вовза иразхиннача цо кулгал деш болх баьчарех, болхлоех, ахархоех, Іилманхоех, салтех, матросех, писателех, художникех иштта дукха кхыбарех дола дувцараш.

Дагалоацар дувцача автораша гучайокх халкъан гаргара а юхера а йола марксизман гениальни теоретика, дегачу цІийоагача революционера, къахьегамхошта дукха везача баьччан а хьехархочун а В. И. Ленина образ. Ленинах дар дагалоацаш хьагойт из хилалехьа адамий культураси юкъерча хьаькъалои хьадаь дола дика дар Ленина ший гениальни хьаькъалца кхета мишта дора. зІамга волаш денз марксизм де дезачун доал деш, къахьегамхой боацабара, теІабара кІалхара бахара лоаттабеча къовсама низ бола идейни герз долга ховш кхетайир Ленина.

Къаьнача большевикех цаІ волча Г. М. Кржижановскес дІадахача бІаь шера 90-гІча шерашка Петербурге ше Ленинца вІашагІкхетар дагалоацаш язду из дерригача дунен хьалхашка ший чурча бІаргча цаІ йолча уйлан боккхаш низ дІахьокха аьнна виза хьахинна цІаккха а вохаргвоаца саг хиннилга. В. И. Ленин политически гІулакхий арена тІа ваьлар Малхбузен Европе классови къовсам кІезига-дукха лаьгІбенна болча хана. «ХІаьта вай къилбеседерча шаьрача аренашка гучавоал Маркса гене хьадаь долча герза чІоагІа низ цхьаннена а ца бовзача тайпара бовзаш а кхетабеш а вар,— йоах дІахо Г. М. Кржижановскес. Цунна хьалхашка марксист эггара хьалха революционер ва... Цо набат а техе миллионаш къахьегамхой шийна хьа тІа а хьийхе капитализмацеи цун слугаштеи вахара боацаш валара къовсам лоаттабарна Маркса герзаца кийчбу уж. Иштта саг вар В. И. Ульянов — Ленин» (І д. 149 оагІ). ЧІоагІача говзалца марксистски метод йовзарца Ленина хьакъал долаши котоло йоахаш а лелайора из, болхлой болама революционни практикан чолхане гІулакхаш чакхдоахаш, керда исторически хьал тІа марксизм дІахо дегІа йоалайора кердача выводащцеи теоретически гІулакхащцеи йІаьхий а йора.

Дега чу цІена лоаттайора В. И. Ленина революционни теорен цІено, марксизм харцахьа хьахьокха, цунна ревизи е дукхаза а гІертар цхьаккха а гешт ца деш соцадара. КІоаргачура ца безаш гучабоахар цо марксизм йита тІехьашка бувлараш, уж болхлой класса моастагІий хиларга хьажжа. Марксизм шийна чІоагІа езар, цун моастагІащцара гоамал Ленина шийца лелайир ший юххерча деношка кхаччалца. Иштта цунна хетар къаьгга гуш да цо 1917 шера январа бетта Арманд Инессега яздаьча письмо тІа: «Сона хІанз а «безаш» ба Маркси Энгельси, хІаьта царех оалаш дола цхьаккха а во хІама ла а могаргдац сона. А, уж бокъонца бола нах ба. Царгара хьехам эца беза. Цу ларда тІара вай довла йиш яц. (Соч., 35 т., 225 оагІ).

Марксизман керчу цІи йоагаеча идеяшца Ленина болхлоштеи къахьегамхоштеи керча доссадора корта мукъа балара къовсам лаоттабар, шоай моастагІел уж котбалара Іоамабора.

Дагалоацаш дувцарах къаьгга хьату Советски Союза Коммунистически парти хьаьяр а цун баьчча а волча Ленина образ. Петербургски марксистски кружокашка хиннача петербургерча болхлой класс мукъаяккхара къовсам лоаттабеча союза» членаша Г. М. Кржижановскеси, И. В. Бабушкинеи, М. А. Сильвинеи иштта кхыча къаьнача большевикашеи Россе революционни марксистски парти хьаеш Владимира Ильича баь чІоагІа болх хьабувц. Шийна дага доагІараш дувцаш В. А. Шелгуновс язду: «къовсама союза» хьалхара гІа боаккхашехь а из революционни марксизман наькъ тІа яккхаро дІахо йодача хана организаторски доккха гІулакх дир» (І. д., 117 оагІ.).

Марксизм, эрсий долаш дола гІулакх коаргга довзаро, революционни балха Іалаьмате йоккха опыт хиларо, белгалваьнна организатори трибуни хиларо В. И. Ленин хьалашка ваькккхар хьалхагІа российски а, цул тІехьагІа дунен тІарча а революционни болхлой болама хила веза баьчча ваь.

Ленин чІоагІа тешаш вар Россерча болхлой класса революционни низех. Мел хинна духьаленаш эшаеш цо низ ца кхобеш хьагулдора революционни низаш. Шоана гургда, — йоахар цо, — тхо кастта бокъонца йола парти хинна дегІадоагІарда. Революци хьайоагІаргъя, тІаккха тхо тхоай декхар кхоачашде кийча йола коммунистически парти хинна гучадаргда»,—йоахар цо яхаш язду М. Сильвина (1 д. 129 оагІ).

Дика гІулакхаш дола уйлаш зІамига а ейзача уж теІаеш самодержавни режим йолаш, экономисташта, меньшевикашта иштта кхыболча партен моастагІашта духьал къовсам лоаттабеш идея йоацача гІулакхех, кружковшинах партийность лорайир идейни, организационни тактически, теоретически партен лард хьалъярца, Ленина хьабир болхлой болам лакхбаь айбеши цунна кулгал деши бола низ кердача тайпара партех бола хьехам.

Парти хьалхале лелаеш хилара роль моллагІча тайпара кІезигъе а лаьгІъе а гІертачарца хьадда къовсам лоаттабора Ленина, массаза а партен цхьоагІо боча лелаеш лорайора, къахетам боацаш критика йора цо цун генеральни наькъ тІара, марксизман тІара ваьннача. Кегар вайна безац, йоахар цо, леладеш дар цхьоагІо йолаш леладергда вай, тІакха кхеташ болча болхлоша вай хьаллоацаргда, хІана аьлча вай никъ нийса ба.

Ленина ше леладеча гІулакхащца хьахьокхар дисциплина йолаш волча партен члена масала. Цо цІаккха а белгалдахацар партен кхыча членел ше тІех хилар, ший авторитетаца тоІабацар, кхычар дувцачунга ладувгІа, тувла беннараш дехке баха, кегабенна лелараш бокъонца нийсача наькъ тІа баха ховра. Из массаза а дагавувлар ЦК правительствана членащца, партийни болхлощца, партийни массана хетачох йоккхо йора, партес хьадаь дола партен **массана** хетачох йоакхо йора, партес хьадаь дола партен вахара боарамаш чІоагІа **леладора.** Цунна гоама дар ше шийна везар, сонта валар, коммунистически чванство.

ЧІоагІа дукха безарца хьежар Ленин хьаьнал, цІена дог долаш болча болхлошка, цунна ховра цар дикагІа дола гІулакхаш дегІадоаладе, цо лохар хІара сага дега дола дІоагІа. «Тхона массанена а Ленин бІаргагора, — язду В. П. Антонов — Саратовскес, — «дега бух тІакхаччалца дерригга дІаала йиш йолаш, аьнначох кхетаргволаш, Іомавергволаш, хьа гІулакх нийсача наькъ тІа доаккхаргдолаш, хьоцара творчески низ айбергболаш вола воккха саг, хьакъал долаш вола доттагІ» хиларца. (2 дд., 145 оагІ).

Гениальни стратег, пролетарски революцен баьчча хиларца белгалвоалаш волча гІулакхащца юьахьокх Владимира Ильича Ленина образ. Ленина «революцена дувзаденна доаца хьашташ, кхыдола вахар долаш дацар» (1 д., 123 оагІ). Из Владимара Ильича оамал къаьпга гучаяьлар Россе кхо революци кийчъеш а чакхйоахаш а.

В. И. Ленинас эрсий хьалхара революци хиннача хана леладаьча гІулакхех дуккха а къаьгпа масалаш дувц М. И. Васильева - Южинас, Е. М. Ярославскес, Е. Д. Стасовас.

Пролетариат революцега кийчъеш Ленина къовсама стратегическии тактическии планаши цун методаши, де дезараши вІаштІехьа доахар. Герзащца кийчбаьча гІоттама зІамигача а гІулакхашка хьожар из, хьехар а дора, де дезар а оалар. Эрсий хьалхара революци эшаро, царизм къиза тІакхувши хиларо, революцен духьале хьаьръяьнна хьувзаро гІайгІане виганзар, къовсам лелабе гІерташ хинна цун денал дохаданзар, революци котъярг хиларах из тешаш хилара юкъе шеко йоалаянзар. «Ленинас тешавеш хьагойтарг, — язду С. И. Гопнера, — керда революци янза ярг ца хилара совгІ, юххе хилар. Хьалхара революци халийта кІоарггара бахьанаш дийна дац, уж лелаш да, хІаьта кердача революцега ца дига йиш а яц» (Ід., 428 оагІ).

ЦІаккха а мел ца луш бола низ тІаухийташ кердача революционни тІемашка кийчйора Ленинас пролетариат. Цо партен хьехам бора гучарча а къайлагІарча а къовсама формаех пайда а эцаш массашка долха наькъаш лахарна.

Массай дог айдара организатори баьччеи хилара Ленина роль чІоагІача низаца гучаяьлар Сийлахь-йоккха Октябрьски Социалистиески революци хиннача деношка. Уж деноош дагалоацаш А. В. Луначарскес яздора: Владимир «Ильичага хичарча чкъарагара хьал да: сакъердаме ва, кулгаш вІашка ца дохкаш болх а бу, цхьана саьнчу Іоа хайна кердача Іаьдалах декреташ язде а кхийнад». (1 д. 547 лап.).

Герзаца кийчъяь восстанияра, мехка вахара лоархІамера центраш хьалоацилга лоархІам ца беш зІамига а хІама ца дуташ генияльно кийчйир Ленина, Советий Іаьдал даккхара беча тІема ше кулгал дора. ЧІоагІа гІадвахарца Советий Еригсоюзни II-ча съезда трибуна тІара халкъага революци хилара хоам бир Ленина.

Котало яьккхача Октябрьски революцес къахьегама массашта Іоаткъам бара а цар хьакъ даара а нах боацораш гІо деш хинна паччахьалкхен къаьна машина хІалакйир. Дицлургдоацча цу деношка цига хинначох сатем байна дог деттадаларца дувц дунен мехкашта юкъе а мехка чухь а чоалхане хьал долча хана Ленин керте хиннача Коммунистически партес дунен тІа эггара хьалхарча болхлой и ахархойи паччахьалкхен лард мишта йоллар, керда вахар вІаштІехьа мишта доахар, Россия тІема юкъера яккхара, Советски Іаьдал чоагІдара къовсам мишта лоаттабора.

Ленина Іалаьмате чІоагІа уйла тІаухийтар паччахьалкхе лелаяра гІулакхашта, уж цхьалхеи дезеи доацаш хилийта гІерташ советски аппарат тоаелга кІаьд ца луш леладора. Из цІаккха а машар берг боацаш моастагІ вар, косность, волокита, бюрократизм лелаяраи, гІулакхага тесса дегачура воацаш хьожаш хиларан. Совнаркома приемни чура кхыча учрежденешка къоастае яхийта заявленеш каст-кастта къоаста ца еш юсилга цкъа шийна хейча, Владимир Ильича сел бехк ца хеташ гІулакхага хьежарах эгІазваха центральни учреждений кулгалхошка яздора: «Аз дех гІулакх тоадар. Советски администрацен машина нийса, хьаьнал, чехка болх беш хила еза. Цо нийса болх ца баро цхьа болча наха Іаьткъа ца Іеш управленен дерригга гІулакх дир аьнна моттийта леладеш санна хулийт. (2., 211 оагІ).

Литературан темашта

Яндиев Джамалди творчество

ГIалгIай мотт Советски Союзерча къонача йоазон меттех ба. Цу меттала кепа теха дош эггар хьалха ара даьннад Къилбаседан Кавказе ткъоалагIча шерашка, Советий Iаьдал эттачул тIехьах. Цу тайпара гIалгIай йоазув а художественни литература а даьр Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци я.

1923 шера денз гIалгIай газета тIа, къаьст-къаьстача литературни сборникех, дешар Iомадара литературе а гIалгIай металла араяла йолаелар художественни произведенеш. Уж яр, шоай кертерча куце, йоккха йоаца лирически стихотворенеши дувцараши.

ХIара хьахулаш дола литература хулаш санна, шийй хьалхарча этапе гIалгIай литература хьахилар фольклоро лоаррхIаме шийй Iодкъам а беш.

Куц оттадара низ, лоацца дешаьца боккха чулоацам бола язду сурт, дог тохадалийтар гIалгIай багагIбуцаман творчестве цецвоккхаш да. Цудухьче тамаш е езаш дац, гIалгIай литература, фольклорах шерра пайда эцаш хиларал совгI, дукхьал цу фольклора тарра дIададалар.

Касталашха гучадаьлар, фольклора тара язъяьча произведеней дикача оагIонашца кхоачамбоацараш а доахкаш хилар. Фольклора лирика а турпален эпически иллеш а ашарца доахаш да, хIата художественни литературан стихотворенеш ешарна язъеш я; фольклора стихаш щIенхоштта ритм йолаш я, цхьабакъда, рифма а оазаш чухьара ювзаялар а дац цар. ХIаьта художественни стихотвореней произведенешка уж хиланза даргдоацар да, фольклора куцаш, хIаьта цхьадолча даькъе лексика а синтаксиса конструкцеш а къаьнара, карарча заман художественни —поэтически стилах массанахь дужаш дац. Юххера а, шийй лоаттамах фольклора художественни произведенеш эргаш хиларна тIехь кхоачам боацаш я.

Цу дерриганеша а, шоай творчестве дукхагI долча хьале багагIбувцаман куцехь йоазонаш деш хинна, хьалхара боккхах бола поэташ юха сецабаьб. ГIалгIай художественни литература юха сецадеш хинна из бахьан дIадаькккхар, Пушкин А. С., Некрасов Н. А., Маяковски В. В., санна болча поэтий творчествоца Iомабенна болча, зIамагIа болча поэташа — Яндиев Джамалдас, Муталиев Хьажбикара, Озиев Салмана.

Эрсий сийлахь-доккха литература цу цIераш яьхача поэтий творчество шийй дика Iодкъам ца беш Iе йиш яцар.

Яндиева Дж. творчествага хьежача, белгал даккха дезаш да, из школе деша вагIача ханна денз йоазонаш деш хилар (кара яздеча журналаш тIа, пена печата тIа стихаш язъеш), кепа тохаш язъе вола веннав из 1937—-ча шера денз. Эггар хьалхарча шийй стихотворенешца къонача поэта шийна теркам тIабахийтар дешашбарий а литературни общественноста а.

Ма—ярра, кIоарга уйла, дIайха лирика, дезаш дола дош лохаш поэта ала хар, стихашка чухьада оазий бувзам— уж да Яндиева Дж. творчество белгал йоккхаш дараш.

Цу дерриганеша волалушшехь, гIалгIай литературан чухь, поэтага кертера моттиг лацийтар: шераш дIадахарца цун оаз чIоагIъелар, тематика шерагI хилар, куцаш дукхах хилар, цхьабакъда, син уйлаши лиризми цун творчестве белгалера доакъош а хинна дIаэйттар. Цунга, хьажалехь, хьалхагI белгал даккханза даргдац, гIалгIай стих вIашагIйоллара система хIанз а вIаштIехьа янна ца хилар, щудухьа Яндиев Джамалдас гIалгIай меттаца тарлург йолча стиха боарам, цун оаз йолаш а поэтически эшар долаш а хилар лех. Уж лехаро дика оагIув хьахьувкх. Шоай бустамех поэта стихаш эргаш я, цо цкъаза (бакъда, наггахьа) стих фольклора турпалерча иллешка чухь йолча стиха этически вIашагIйоллара боарамах пайда эц, цхьабакъда, Яндиева Джамалди стиха боарам чулоацамца къесташ ба.

ГIалгIай метта фонетически структурнии къаьстта дарашка хьежжа лех поэта керда формаш.

Яндиев Дж. гIерт метта шийй тайпара долча дешайхи грамматикахи, шийй стиха чулоацам архаизмашца баьд а ца беш, пайда эца. Белгал даккха дезаш да цо руссизмах, интернационнальни дешаех, дош алара говзалах кхетам боллаш пайда эцаш хилар. Поэт кхеташ ва, гIалгIай литературни мотт дерригача диалактех пайда эцара наькъаца а бIаьхий хург хиларах, щхьан оагIорахь дешаш хьадарах) дешаш хьадарна эша йIаьхий торонаш йолаш ба вай наьна мотт), вокх оагIорахь, юххера а эрсий меттацара дешаш керда карадерзадара наькъаца а. Шек воалалге ялац, Яндиев Джамалди творчествос, кхы цхьаболча гIалгIай поэтийи писателийи творчествос санна, гIалгIай литературан метта словарани грамматикани формаш хьаярна новкъостал дерг хиларах.

Къаьстта белгал даккха дезаш да, поэта шийй стихашка чухь оазий чухьара бувзам отталуш хилар, из бахьан долаш дика оаз хилар а дика оалаялар а цар хилар.

Советски патриотизм, даьхе езар, къахьега саг везар, халкъий интернациональни вошал, общественни — пайдане къахьегам безар а лерхIар а, юххера а доттагIали безами — из ба поэта кертера чулоацам. Кхалсаг — доттагIчо, кхалсагновкъоста саго йоккха моттиг лоац поэта произведенешка. Дж. Яндиевс иштта къоастаду шийй творчествон декхар:

Са бIаргаш дуненга мел хьеж,
Са дега чу цIий мел да,
Таханара вахар хестадеш,
Са иллеш дунен чу декаргда.
(Са иллеш декаргда).
Кхыча моттиге цо йоах.
Ма раьза ва со,
Ва са дика нана,
Дузургдоаца бIаргаш
Сайха дехка,
БIаьстан оалхазар санна,
ГIозваьнна,
Сай лоаца иллеш,
Айса доахаш мехка.
(Ма раьза ва со).

Социализман мехка таханара ди язде поэта корадоагIа хоза, эмоциональни дешаш: Фордаш санна латт хьа кхаш, йистера-йисте бIарг ца кхоачаш, аренаш я лепаш бесаш, БIаргагуча гIай-такалг доацаш.

Нана мо беркате я хьо, даьхе,
Нах ба гIозбаьнна бахаш,
БIарг кхачац хьа ираза бухе,
Малх ба камаьрша лепаш.
(Тахан со гIозваьнна)
Дека, ловза, са иллеш,
Маьршача лаьтта гIолла.
Даьхен вахар бакъдеш,
Шо лела дунен чу гIолла.
(са иллеш).

Вай бакъдар иразе кхетадар, поэзен чухь из хьахьокха хар— из поэта декхар да. «Дукхах мел вах, дукхах ваха безам ба» — йоах поэта («Дукхах мел вах») Йоккхача Кавказа Iалам деза а деза, цо гIад а вуг поэт. Малх хьежача Iарамхин лоамашкеи къухашкеи дIаяхача бера ханах дицлургдоаца дисараш дах поэта дега чухь.

Дж. Яндиев, лархIа шийй йазза бокъо а йолаш, лоархI пайзажа лирикан мастер. Цун ше вахача моттига Iаламцара безам, лоалабича санна кхоатабенна ба социалистически даьхе езарца болча безамца.

КIай куйнаш хьаь тIа яьха,
Шекара кортош къегадеш,
ЦIимхара юхь замо аьха,
Латт шо алхазараша декадеш,
Да воаца гIийла бой хинна,
Тха миска даьй шоах хьирчаб,
Наьна йовхал шоах таръенна,
Заманца къувсаш уж баьхаб.
Ханаш дIаяхай, йийза зама хьаэттай,
Са мел тийсар шийца дахьаш,
Заман тешаш хинна шо дIаэттад,
Дика мел дар шоашца долаш.
(Наьна лоамаш).

Поэто къаьгга хьахьокх шема — ярра йолча материалаца революци хилалехь долча лоамарой вахара сурташ, цар къел, кIалхара ца воалийта эшамаш, дикагI долча вахарах уж хьагар. ДIадахар дагадохарах поэтага торо хул «селхане» ираз долча «таханенца» нийсъе.

Со тIехьашкахь юха хьежача,
Дага доагIа сона гIанахь мо,
Цу тхой лоха, кхалар диллача
Тхов тIара удадаь ча михо.
ДагадоагIа, лаьца вира кодж,
Лоам тIа десга иха сай нана,
ТIаювхаш из яьттIа, цун боза коч,
Цу маьчех когаш арабаьнна.
ДагадоагIа, гIийла шерч, дувхьаш,
Юкъах юсаш хинна тхой гота,
Дирича хьоцаро фоарт Iувшаш,
Дас дийнахь долца аьха лаьтта.
ЦIаккха дицлургдац сона сай дас,
«Да вала гIийла къел хьа», — яьха,
«Маха тIаоттол мичад ираз», —
Яхаш, сай нана гIийла йилха.
Дицденнадац сона хьайнача догIо
Тхой цIагIа таьзет уттадаь, —
Кхаьлача тхов тIара чуухача
Ладаро се меттара гIеттаваь.
(Дага доагIа сона).

Дега чу ювшаш йола стихаш язъяьй поэта Ленина сийрдача куцах. Ленина лоамаш сийрда даьхар, Ленина ираз дера, Ленина низ — Iодкъам, бокъо ца хилар, эшамех дизаь вахар дIадаькккхар.

(Ленин)

Хьацаро буаш,
Шелало бохьош,
Хала, миска бахаш,
Са даьй бар
Цу лоам чу бенна,
Бала чубенна,
Бой ва хинна,
Уж лелашбар.
ГIийла ва доахаш
Цар иллеш дар:
«Вай хана яргйий—хьох
Ха-заман ханаш?
Вай хана дIадаргдий — хьох
Iазапе денош?
. . . . . .
(Ленин).

Халонах, Iазапах ца кхераш,
Iа дунен холо эзар.
Вахара хоарцонца къувсаш,
Iа мискай бокъо яькккхар.
Хозача бIаьсти лаьтта санна,
Iа вахар эргадаькккхар.
Дошоча малхо боча бIар санна
Iа къечун бIарг бузабир.
Лаьттан букъа тIа хьо ваь хилар
Мискача адамий ираз да.
Хьа багар доагIаш хиннар
Доккхача дунен тIехье я.
(Ленинга).

Эрсий классически поэзи Джъ Яндиева творчествос мелаш бола хьаст ба. Цунах дика аьнна да укх стихотворенен чухь:

Лоамий хьасташкара денна
Шийла шовдаш ма миннад аз.
Пушкина хьеIача хьастара санна,
Мерза шовда ма меннадац аз.
Дог цох ца дузаш мел мол
Мел аз из, Александра сийдеш,
Аз из мел, вIалла сиха ца хьокхаш,
Цун хозонах, цецваьле, тамаш еш.

Дж. Яндиева поэзи шерагара — шерга тоалуш я, стих шаьрах хул, наьна меттах тIа-тIа дукхагI пайда ийбарал совгI, цо из мотт шийй дешашца дегIабоалабу.

Из иштта хул, поэта творчество — вахара хIара хьалан уйла яр а дегаца из йовзар а доландаь, цу тIа гIолла хIара деша тIа цо чIоагIа къа хьегандаь.

МАЛЬСАГОВ Д.,
филологически Iилмай кандидат.

СССР-а журналистий Союза Нохч-ГIалгIай отделенен Оргбюро

СССР-а журналистий Союза Нохч-ГIалгIай отделенен Оргбюрон хьалхара заседани хиннай. Оргбюрон членашта дейзар Союза Ханна оттадаь устав а, журналисташ цу Союзе дIаэцара порядок а.

Ханна оттадаьча уставо яххача бесса, СССР-а журналистий Союза членаш хила йиш я хан-ханахьа лелача печата, советски информацен органий, издательствай, радион профессиональни журналистий. Союзе дIаэцара бахьан журналистски балха стаж а говзал а хиллар, хIаьта кепа теха шоай къаьстста лоархIам бола статьяши корреспонденцеши хилар а да.

Журналистий Союза юкъе ва безам болчо республикански отделенен Оргбюро заявлени лу (укх адресах: Шолжа-ГIала, Ленина ул., 14, «Грозненский рабочий» яхача газета редакци). Заявленеца хила еза автобиографи, печата органаша енна рекомендаци, тIеххьарча 3—5 шера кепа техача керттерча балхий хьакъехьа йола справка, хьаьта 3 × 4 см доккхал дола шиъ фотосурт а.

Шолжа-ГIалан журналисташта Союза Ханна оттадаь устав довзаргда журналистски коллективай собранешка. Городийи районийи газетий редакцешка Ханна оттадаьча устава а инструкцен а тексташ дIайохьийтаргъя гарггарча денношка.

Нохч-ГIалгIай АССР-а дукха бераш долча ноаноштa „Материнскн слава" яха орденаши „Медаль материнства" яха медалаши совгIата ялараx

Нохч-ГIалгIай АССР-а Организационни Комитето соцам бу:

1944 шера 18 августа СССР-а Лакхерча Совета Президиума Указа оттадарах СССР-а Лакхерча Совета Президиума цIерах совгIаташ дала:

«Матерински слава» яха I степена орден ийс бер а даь уж хьалкхедаьча ноаноштa

1. **Алимагомедова ХатIимата** — Ведена района Ленина цIерах йолча колхоза колхозница.
2. **Лабазанова ПаьтIимата** — Ведена района Тельмана цIерах йолча колхоза колхозница.
3. **Шамсуддинова Марзията** — Ведена района Куйбышева цIерах йолча колхоза колхозница.

«Матерински слава» яха II степана орден бархI бер а даь уж хьалкхедаьча ноаноштa

1. **Абдулсамова Саликата** — Ведена района колхозница.
2. **Бацилаева Равзаната** — Ведена района колхозница.
3. **Шахбиева Малик Сахабовнана** — цIен нанна, Грозненски района № 4 йолча совхоза юрт.

«Матерински слава» яха III степена орден ворхI бер а даь уж хьалкхедаьча ноаноштa.

1. **Алхасова Загранa** — цIен нанна, Ведена район.
2. **Баюр Мария Луковнана**— цIен нанна, Грозненски района Петропавлоская яха станица.
3. **Дадаева Май Магомедовнана** — Ножай-Юртовски района колхозница.
4. **Каптелова Акулина Николаевна** — цIен нанна, Грозненски района Междугорье яха юрт.
5. **Магомедова Араца** — Ведена района колхозница.
6. **Магомедова ПаьтIамата**— Ведена района Димитрова цIерах йолча колхоза колхозница.
7. **Малачова Мадихата** — Ведена района колхозница.
8. **Малламагомедова Марзигата** — Ведена района Ленина цIерах йолча колхоза колхозница.
9. **Рамазанова ПаьтIамата**— Ведена района Энгельса цIерах йолча колхоза колхоница.
10. **Магомедшаниева Хадижат Ахкубековнана** — Ножай-юртовски района Ворошилова цIерах йолча колхоза колхозница.

«Медаль материнства« яха I степана медаль ялх бер а даь уж хьалкхедаьча ноаноштa.

1. **Абдулхалимова Хасипата** — Ведена района Сталина цIерах йолча колхоза колхоница.
2. **Абдурахманова Заграта**— Ведена района Сталина цIерах йолча колхоза колхозница.
3. **Батирханова Наржият Амирхановнана** — Ножай-Юртовски района колхозница.
4. **Газиева Марема** — Ведена района Сталина цIерах йолча колхоза колхозница.
5. **Галипова Муймината** — Ведена района Куйбышева цIерах йолча колхоза колхозница.
6. **Горобец Нина Михайловнана** — цIен нанна, Шелковской района Шелковская яха станица.
7. **Гудулиева Хадишата**—Ведена района Ворошилова, цIерах йолча колхоза колхозница.
8. **Гусейнова Пасирата** — Ведена района Чапаева цIерах йолча колхоза колхозница.
9. **Дадаева Марзигата**—цIен нанна, Ведена района Тандо яха юрт.
10. **Джамалутдинова Iайшата** — Ведена района Жданова цIерах йолча колхоза колхозница.
11. **Иванча Наталья Акимовнана** — цIен нанна, Шелковской района Шелковская яха станица.
12. **Исупова Шамайсата** — Ведена района Куйбышева цIерах йолча колхоза колхозница.
13. **Казбекова Рукъета** — цIен нанна, Грозненски района Виноградное яха юрт.
14. **Курамагомедова Шамсията** — Ведена района Калинина цIерах йолча колхоза колхозница.
15. **Магомедгаджиева ПаьтIимата**—Ведена района Тельмана цIерах йолча колхоза колхозница.
16. **Магомедова ПаьтIимата** — Ведена района Ворошилова цIерах йолча колхоза колхозница.
17. **Михайлова Ирина Натановна** — цIен нанна, Шелковской района Гребенская яха станица.
18. **Мусаева Багина** — Ведена района колхозница.
19. **Омарова Джавгарата** — Ведена района Куйбышева цIерах йолча колхоза колхозница.
20. **Османова Заграта** — Ведена района Чапаева цIерах йолча колхоза колхонизца.
21. **Пруцакова Елизавета Федосиевнана**—цIен нанна, Ведена район.
22. **Султанова Заграта** — Ножай-юртовски района Сталина цIерах йолча колхоза колхозница.
23. **Хайбулина Сайгат Алмасовна** — Шелковской района Ленина цIерах йолча колхоза колхозница.

(ДIахододар хургда).

Владимир Ильича боккха лоархIам бора Советски законаш вахара юкъе чакхдахара, революционни законность нийса леладара лоаттабеча къовсама. Цо аларца 1919 шера арахийцадар «Советски республикан законаш кхоачашде» яха брошюра. Ленина ше редактировать дир цунна. Владимир Ильича нах законаш дезарна кхебора. «Советски Iаьдала моллагIа а соцам е распоряжени кхоачаш ца яьлга гучадаьлча цо цIаккха а ца хувцаш хьадехар бехке волчоа бехкбар». (2 д., 206 оагI). Кхычаргара хьадехарга хьажжа Владимир Ильича шийгар а чIоагIа дIадехар. Порядкаша, законаша яхара ше ца дар вIалла а хила йиш йоацаш лоархIар цо.

Къонача республикан вахара масса йолча оагIонна кулгал дора Ленина. Цо ше кулгал деш партеси Советски правительствоси къахьегамхой гIовттабир Даьхе лорае, кхыча мехкашкарча интервентели чурча контрреволюцели Советий къона республика котъяккхар вIашагIделлар. Дешархоша чIоагIа безам тIа бодаш дешаргда Ленин сийлахь-воккха политическии тIемеи организатор а кулгалхо а, советски тIема Iилма лард еллар хиларца С. С. Каменевс, С. И. Араховс, А. Ф. Мясниковс, М. С. Кедровс дувцараш.

«Граждански тIема Владимир Ильича кулгал дар—язду С. С. Каменевс — юха а ях аз, берригача мехка тIом бара йистедаьнна Iилм да. Из Iисм къаьстта боккха мах болаш да хIанз тIом технически къовсам —га бахача хана, къовсам Iалаьмате йоккхача моттиге гIоаргача бодаши мехка баха нах ши-шаьгIа тIемца дIатар ца луши йолча хана». (2 д. 252 оагI). Хьаэтта хьал мел хала хиларах Владимир Ильичацара революционни оптимизм цIаккха а дIаялацар. Къовсама юкъе кхералга фунд хацар цунна, советски лоаттама чIоагIаленах хьалкъий низех, коммунизм котъярг хиларах тешар. Революци лораярна деррига низаш вIашагIтохаш Ленина хьаеш яр экономически тIехьа дисача мехках боккха низ бола Русь яра йоккха план. «Русь цу тайпара хургъя нагахь санна моллагIа а корта чубаха хилари моллагIа йоахари дIадаькккхача, царгаш вIашка а тоIаяь шийй деррига низаш гулдой, хIара пха озаболийте, хIара мускул эзза чIоагIйой...» —яздора цо 1918 шера марта бетта сагат ма де яхаш массаш тIахьехаши «социалистически обществан чIоагIа лард кхертIолг кхертIолга тIа бехкаш гулбеш» хьакхее яхаш (2 д., 177 оагI).

Ленина чакхъяккха оттаьча Iалаьмате йоккхача программа тIа дар мехка социалистически индустриализаци яр, юрта боахам социалистически ларда тIа баккхар, культурни революци яр. Къаьстта чIоагIа лоархIам бора Ленина мехка электрификаци ярна. Хьалъеча советски йоккхача гIишлонех цаI хиннача Шатурски электростанци хьалъярна В. И. Ленина мел терко тIаяхийтар дувцаш А. В. Винтера язду: «Станцен гIишлонаш еши болх беши хинначар дегашка творчествои къахьегамцара безами чубоссабора цо» (2 д., 162 оагI).

Владимир Ильича инициативах бIарчча цаI йола паччахьалкхен юртбоахаман план оттаеш хинна Паччахьалкхен планови комисси вIашагIтехаяр, хьалхара электростанцеш—Каширская, Волховская хьалъе йолаелар, партен шоллагIа программа хинна дIаэтта цIи хеза ГОЭЛРО яха план хилар. Г. М. Кржижановскес белгалдоаккх: «Владимир Ильичаца Iилмани техникани низаш кIоаргга лархIарал совгI бахаш бар революцен михо дог айдаьча Россен къахьегамхой боккхача низех шеко йоацаш кIаоргга тешам» (2 д., 558 оагI)). Вай мехка социализм хьалъярна лоархIамера дарех цаI лоархIар Владимир Ильича къахьегама овсарле лакъелга. Н. К. Крупскаяс дагадоагIаш дувц, массай сакхетам лакх мишта бергба, къахьегамах кердача тайпара уж кхетилга вIашагIдоллара, къахьегама дисциплина лаккхъяра, къахьегам кердача тайпара вIаштIехьа баккха Ленина мел дукха уйла йора. Уж гIулакхаш кIоргачара Ленина сатем боабеш дар. В. В. Куйбышевс аьнначa дешаех «мехка халкъа боахама вахара юкъе мел лелача гIулакхашка а хьожаш, цо лохар социализм дегIаахара керд-керда моттигаш» (2 д., 48 оагI.). Наха юкъе хьахинна соревновани, новаторий болам, майрра хIама лахар массаза а бIайхача безамаца хьаллоацар Ленина.

Мехка дерригача вахара кулгал а деш, Ленина хьадир Советски арахьарча политикан керттера гIулакхаш. Цун цIаккха а талхаргдоаца кхайкадаь гIулакхаш дар масса долча халкъий суверинитети къамий корта мукъали езар, кхыча паччахьалкхений чурча гIулакхашта юкъе ца гIертар, масса долча халкъашцара экономически а культурни а бувзам ма-могга дегIабоалабар. Цу тайпара арахьара политика обществан керда строй хьаярна гIо дезаш яр, цунца массадолча мехкий къахьегамхой хьашташца нийслора из. Советски арахьарча политикан эггара хьалхара акт империалистически буржуазен наьха мехкаш дIалувцара политиканца духаьл оттаяь машара декрет яр. Ленина машар бахьан, кхыча паччахьалкхенашца бокъонца гIулакхаш леладара лоаттабаь къовсам бувцаш язду Л. Б. Красинени Г. В. Чичеринеи. Чичерина белгалдоахача тайпара лоархIамера цхъаккха а гIулакх Ленин юкъе воацаш дувцацар. Цо Ленин вувц, дувцаш долча гIулакххах кхы дикагIа чехка кхеташ, цунга кхывар кхоачаргвоаца дипломат, кхы дикагIа йоацаш анализ е ховш, къоастам ца беш сихха соцамаш дарах лорабе ховш, хиларца. Сега нийсадоацача гIулакхий га ца лоацаш йола политически реализм цун хиларо цкъаза дага деххар дарна тIера болча кхыча новкъосташа деча гIалатех кIалхара доахар тхо» (2 д., 167 оагI.).

Советски правительствaн керте ше волаш исторена хьалха ца вейза паччахьалкхен деятель хиларца хьавовзийтар Ленина.

КIоаргга хьаькъали хIамах сакхетами, цIаккха а каглургдоаца денали къонахчули хиларца дувзаденна цунна кIоаргга довзар халкъий вахар, къахьегамхошта дагадоалдоаллари эшари.

Масса оагIонгахьара шийна нийсса кхы доацача Владимир Ильича хьакъала цецвоаккхаш йола оагIув яр Россера вахар мишта лел хьажаь ца Iеш, дерригача дуннен вахарга а из хьожаш хилар, яхаш язду Н. П. Горбуновс. Из де карагIдоалар цунна массайолча хана халкъаца цун бувзам хиларца.

Ленина болх беча кабинете Iаьдала моттигера органаш Совнаркомаца вIашагIювзаш проводаш тIаиха ца Iеш, къахьегача наьха шийй халкъа правительствоца паччахьалкхен а партен а кулгалхочунца Ленинцара дегчура дийна бувзама наькъаш тIаухар. Октябранна тIехьа цу сахьте юха ца соцалуш нах тIааха баьлар Ленина: из волча ухар болхлой, ахархой, красноармейцаш, советскии партийни болхлой, Iилманхой, журналисташ.

Нахацара бувзам лелабара цхьа форма яр Ленина митингашка, конференцешка, собранешка деш дола къамаьлаш. Цунна дезар болхошца, ахархошца дегчура къамаьл делга. ХIара аудиторенна эшача тайпара къаьстта тоам бе ховра цунна. Нахаца вIашагIкхетаро хьагулъяь вIашагIтоха материалаш лора цунна. Из нах кхетабаь ца Iеш, ше царгара Iомалора. В. А. Карпинскес язду: «Правительствон керте волаш Владимир Ильича безамца къамаьл дора болхошцеи, ахархошцеи. Болхлочоа, ахархочоа хетар, цун уйла хар, ЦК партени Халкъий Комиссарий Советеи членашта хетар хара бечул кIезигагIа лоархIам бацар цо.» (2 д., 699 оагI).

Дерригача дунен къахьегамхой массане а тIаийца баьчча хиларах Ленинах язду дунен мехкашта юкъерча болхлой коммунистически болама деятелаша К. Цеткинас, М. Кашена, У. Галлахера, А. Запотоцкес, Цюй Цю-бос, Сен Катоямас. «Iоаткъама кIал латта аннамит, индус, — язду Вайн-Кутюрье, — цо кхетавора, из хьадийла книжка дар, цунна, ленинградски метталист, парижски текстильшик, Кердача Виргинен шахтер санна». (2 д., 626 оагI.).

Коммунистически III Интернационал хьаьр а, цун баьчча а ше волаш Ленина дуккха низаш дIаденнад дунен мехкашта юкъера болхлойи коммунистически болами дегIабоалабарна а, чIогIбарна а. Доазол дехьарча коммунисташа шоашта дагадоагIараш дувцаш белгалдоах, теоретически къовсама, теоретически позицеш кхетаеш хилара, Ленина массаза боккха лоархIам беш хилар, юха ца воалаш, из массаза а ревизионизманна духьала вар, иштта из ца ловш хилар доазол дехьарча коммунисташкара хьа а дехар. Коммунистически а болхлой а ерригача партешта ССКП опыт дIалуш Ленина белгалдоахар наха юкъе болх бе, болхлой классан болх цхьогIонца лелабе, пролетарски интернационализма уйла чуйосса езилга.

Доазол дехьарча деятелаша дагадоагIаш дувцаро тешал ду дерригача дунен къахьегамхоша Ленин чIоагIа лоархIаш а везаш а хилара.

ДIайхача дегчура безамца хьалйиза я хIамах чIоагIа сакхеташ, дог дика долаш, простой саг хиларца Владимир Ильича Ленина образ ювцаш йола дагадоагIараш дувца оагIонаш. М. Горьке язду сормовски болхлочунга Павлов Дмитрега цунна хеташ, В. И. Ленина белгалдоалаш дола гIулакх малагIа да аьнна, цкъа хьаттача цунна чоалхане доацаш нийсса жоп далар: «Простота. Бакъдар санна цхьалха ва», аьнна.

Ленина гоама дар сагатделга. Из вовзаш хиннараш берригаш а чIоагIа гIадбупара из ваха гIертар къаьгга хьагуш хиларо, моллагIа а во хIама ма-могга цунна гоама хиларо. Ленина санна цхьаннена а хацар революцен зене дар сел къахетам боацаш дIадаккха, хIаьта къовсама эшар а сел чIоагIа дIадовзийта, бакъдолга хайта а дийна мел дар хьатIаоза а. Цунна ховра де дезараштa наькъа тIара халонаш дIаяха.

ДагадоагIар дувцача масала доаладу М. Ф. Андреевас: хала хулий хьона аьнна хаттар дича, Ленина денна жоп: «Фу дергда?... Къовсам лоаттабе беза. Данза даргдац! Вайна хала дий? Да-те! Моттий хьона сона хала хилац? Мишта хул аьнна хете — хала хул. ХIаьта хьажал Дзержинскега — хьанна тара вийрзав из! Да хIамадац! котдоаларе-м тхона халагIа хилар, дикагIа дар?» (I. д. 389 оагI).

Боккхача бIайхача безамца вувц Ленин дагалоацаш яздаьча автораша. ЗIамигача хиша вIашагIдетталуш низ бола хий деш сана Ленин тарра вовзаш хиннача наха цун оамала тайп-тайпара оагIонаш белгал а йоахаш, цаI цхьане хьалкхоачаш а деш, дог деттадолийташ дагалоацаш дувцараша дийна волаш санна хього дукха везача Владимир Ильича Ленина йицлоргйоаца образ.

Советски халкъа дукха деза В. И. Ленинах дийца дагалоацаш мелдар. Владимир Ильич дагадоацача книжкаша къахьегамхошта новкъостал дергда шийй баьччани хьехархочуни цо хьаьяча коммунистически карагIдаьнна сийлен гIулакх, партен дукхха оагIонгахьара турпалера гIулакхаш кIоаргагIа а къаьгга а довза.

Октябрьски Социалистически революцен шовзткъа шу далара накъа додаш советски халкъ Ленина байракха кIал этта, Коммунистически партен хьалхенца тийшша хьалха, коммунизмага дода.

Г. ЖУК.
А. СМИРНОВА.

Орджоникидзе цIерах йолча музее

Сийнача гаьнаша къайла даькхха дагIа доккха доаца цIа. Гаьнашта юкъе гIолла гуш да Серго Орджоникидзе бюст. Уйла еш, гаьнна дIа а хьежаш, тIаьннача беша юкъе латт Серго. Укхаза, лоаман юрта Мужече я Орджоникидзе цIерах йола музей. Цхьан хана граждански тIема кхизача шерашка ГIалгIай лоамашка Сергос партизански отрядаш вIашагIъйийхкай. Мужечерча наха вицвеннавац из. Дерригa а из дага вохийташ да укхаза — музей а, Орджоникидзе цIи лелаеш йола колхоз а.

Музеен цIеношка гIолла чакхдаргда вай. Царха хьалхарча цIагIа шийна уйла тIайохийт Орджоникидзе вaь а цун бера ха а дIаяхача Гореша яхача гуржий юрта даьгIача цIен макето (бIалгIо). Цун даьй дворянаш хиннаб. ЗIамгача бера ханнехь хьалхашка эйттар зIамгача Сергона, чоалхане дешаш. Цхьаш бIаьхий вожаш къеи хIана ба? ХIана бах цхьааш цхьаккха хIама а ца деш, мел ешар а долаш, вожаш са хаддалца болх бича яа ялата чIегалг а йоацаш?

Цкъа Орджоникидзе коа буц хьакха вера бедняк—ахархо. Цо болх мел беча хана, цун кIаьнкица лейзар Сергона, чоалхане дешаш. Цхьааш Сергос хаьттар:

— Во барзкъаш тIадувхаш хIана ва хьо?

— Сога ахча дац.

— Хьа кIаьнка коч хIана яц?

Цудухьа яц-кх из а. Барзкъаш эца хIама дац тхога. ТIаккха Сергос шийна тIера Iо а яьккха ахархочоа елар ший коч.

Из хIама хилар хIанз музее макето хьахьокхача цIен юхе.

Кхыча экспонаташка хьожаргда вай. Г. К. Орджоникидзе ГуржегIа фельдшерски школе деша вагIаш даьккха портрет доал. Школе эггар хьалха революционерех кхийттар Серго, хIаьта 1903-ча шера Российски социал-демократически болхлой партен членал а вода из. Ше фельдшерски школе дешаш волаш, эггар хьалха волалу из къайлагIарча группан заданеш кхоачаш е. Портрета уллув доал — «10-ча июле Закавказски машиннаькъа Гори яхача станце вIашагIхьорчадаь революционни йоазош а долаш, Хомерикин Орджоникидзеи яха ши гурже лацар» яхача документа фотокопи. Иштта яздаь дар из жандармаша донесене тIа, а.

Из дар Серго эггар хьалха лацар. Цул тIехьагI дуккха а веттавала вийзар цун паччахьа правительствон законаш лорадерех. Цул тIехьах цкъа хинна йисанзар Орджоникидзе цIи полицейски папкашка чухь а набахтений спискашта юкъе а. Революционера вахара кхераме йолча, халача, Серго Орджоникидзе ссылкашка хиннача моттигех хьажабаьхкарашка дувц музее доаллача картас.

Шлиссельбургски чIоагIаленах майоагIара оалар паччахьа Iаьдала Бастили я аьнна. Цучу 1912-ча шера чувеллавар Орджоникидзе: ДIаьха кхо шу даькхар цо баьдеча а тIуната а казематашка. Холонаша вохаванзар къонахчул дола революционер. Зийхьа ха хIана йоаергъя! Уж кхо шу дешарга дIадахийтар Сергос.

Лийца боахкараштa мукъа лора язде тетрадь леладе. Бакъда, тетрада беттагаргаш тIа цIимхара яздаьдар тетрадах цхьа лист яьккхар яздеча каьхатах а шаькъах а варгва аьнна. Иштта лийцараш дуненах дIакъоастабе гIертар жандармаш. Дерригa иштта оттаадаь доллашехь а, набахтен камерашка кхоачар письмош а ,къайлагIара литература а.

Вайна хьалхашка да набахтерча тетрада листий фотокопи: Орджоникидзе цар тIа язъяьй ший уйлаш, ше дийшача книжкех шийна хетаденнараш. КарагIоргвоацача тутмакха хьашт долча дешай шорало цец воккх. Набахта дийшача книжкашта юкъе да Гете «Къоначa Вертера Iазапаш» Випер яхача профессора «Исторически кхетама теорен очеркаш», Тургенева «Даьйи бераши», Луначарске статьяш. Григорий Константиновичас набахта Iомадора философен, историен, политически экономен дешаш. ХIара цо даьча доккха доацача йоазон чухь я йохалургйоаца революционни оптимизм. Набахта яздаьча тетрада Iаьржача беттагаргашка чухь дар дикача, хургдолча вахарах теша дешаш:

Доттаг!, кийчле! Ди гIотташ латт!
ЦIе бос лепаш, малх кхеташ латт!
Сийнача дуIах форд ма хьоврrба,
Илле телгIеш гIовттаргъя!
Дукха хий доа, мукъа, доккха
Сакердаме той оттаргда.
Халкъа шанца цо тха, тIаккха,
Каземат а йохоргъя.

Г. К. Орджоникидзе из стихаш язъяьй Шлиссельбургски набахта.

Ссылкаш тIа йолча карта тIа корайоагIа вейна кхы цхьаькха пункт — Якутск. Укхаза, Якутски музее, 1917-ча шера 22-ча мае Орджоникидзе яздир: «Iадика хийла хьа, эккхаваь вайта мохк... Яхийла сийлахь йоккха Российски революци!

Адамий историн чухь керда зама хьайиллача 1917-ча шеро, Серго Орджоникидзен вахара чухь а хьайиллар керда зама. Экспонаташа дувц Сергой кхехкаш лаьттача вахарах. Музее хьежаухарий къаьстта безам ба Орджоникидзе Къилбаседан Кавказе хиннача ханара хIамаш довза. Укхаза да деникински бандашца къувсача хана цун хиннача соратникий потреташ. Укхаза да нохчий къаман турпала Шерипова Асламбика портрет, Терски совнаркома къамий гIулакхий халкъа комиссара Ахриев ГIапура а Серго дIа-хьа кхувлаш хинначун Бульков СаIада а портреташ. Хьажабехкараш Земина а Авсаджанова а сурташта хьалашка совц. Шинна а художника хьахьокх граждански тIема турпала Сергой дицлургдоаца куц.

Цхьабакъда дерригa а дувцалац цу лувш боацача тешашта — гаьнарча шерий документашта. Историкана кхоачалург йоаца ганз я дукха везача къонахчул долча, кхералургвоацача Сергойха дувца ховш бола нах. Мужеча ба Орджоникидзе кулгал а деш ГIалгIай лоамашка лийта къаьнара партизанаш. Царна дага йоагIа Наьсаре хинна гIалгIай халкъа хьалхара съезд, дагадоагIа Орджоникидзес дикача дын-тIа а вагIаш машара а, ираза а паргIатон а хьакъехь халкъаца къамал мишта дир. Из дар 1918 шера октябрь бетта, тIаккха аьлар Сергос. Воай къахьегама машаре дахар юхаметтаоттаде болх ца бича дарг дац вай. — Воай паргIато лора ца йича даргдац вай. ПаргIато-дикагI дола совгIат да, бакъда, вайна ха-м деза цунца воай мишта хила деза. Машар а паргIато а бахьан лийтаьб лоаман партизанаш...

Шоай ираз машаре къахьега бокъо цIий Iаухийташ болча къовсамца яьккхар цар. ДаьгIастен халкъа илли аларахочо яздаьд цу ханах лаьца:

Котта баха Iа дIакхувлаш,
Революцен новкъа болхаш,
Бар тIемаш деш партизанаш,
Дукха веза, лаьча Серго.

Дукха гIалгIай бахар партизанал Мужечара. Орджоникидзе дуккхаза бIарга вайна а цо ду къамаьл хеза а волча лоаман хьалхарча сотнецарча эскархочоа М. Гандаровна дагадоагIа:

— Цо тхога дувцар, дас санна кIаьда, цо йоахар, духхьал Советски Iаьдало мара гIалгIай дийша а культурни а бергбац. Тхо тешар цох, цудухьа тхо тIехьа а ухар цуна.

Шолжа-ГIалийнен Буронен деникинцаш тIатеIаьча, халача деношка, лоаман къамаш советски Iаьдал котдаргхиларах, цо вайтача Орджоникидзех тешар. Цо яхийтар гаьнарча Москве Ленинга телеграмма: «...Берригa гIалгIай, цхьа саг санна, советски Iаьдал лораде гIайтта ба».

Цецвоккха турпалал хьахьекхар зIамгача гIалгIай къамо, шоай кортамукъал бахьан латаш. Долакхаюртарча наьха къонахчулах дагадоагIаш дувцар Орджоникидзе. Халкъий Комиссарий Совета заседане доклад еш а дийцар цо турпалерча цхьан хIамах.

Из дар 1919-ча шера. Деникинцаша Бурона го бе лаьрхIар. Цхьабакъда, лоамарой зIамгича кучкас шоай юрта гIолла интервенташ тIехбалийта таганзар.

— ГIалгIаша дIакхайкадаьд — дувцар Орджоникидзес — шоаш цIаккха а тийшаболх боаллаш а хиннабац, тийшаболх тIехьа тIайоагIача хана а бергбац.

Граждански тIема таташ дийшар. Машара денош эттана хана эггара халах йолча участкашка ухийтар партес Орджоникидзе. Заводашка, фабрикашка, гIишлонаш еча, — мичахьа кхачанзар Серго! Ше мел вахийтача моттиге наха юкъе йоаржайора цо дикачох тешавеза уйла, наьха низаш, наьха дог эйдора цо турпалера коталонаш яхарна тIехьа.

Музеен экспонаташа цIаьрмато дувц Орджоникидзе цу ханарча балхах. Духхьал фотографеша дувц вайна цун вахара цхьайолча эпизодех. Серго Ленин Владимир Ильича кIена сийлен хатIа лат. Кхыча сурта тIа гу вайна Орджоникидзе ЗАГЭС юллача субботнике (балхашка) ваха.

Музее гIолла чакхдоал вай, кIаьдлургвоацача ленинхочун, ираз дола вахар бахьан гоаттабеча къовсамех вIашагIтоха ховш волча, Iалаьмате воккхача организатора Серго Орджоникидзе куц сийрдах-сийрдах хьалхашка отт вайна.

Дж. САКАЛОВ

ДаьгIасте

Боккха ба вай дей мохк ала дош доацаш,
ХIаьта а хIаране ший меттиг я
Цхьаккха а хIаманца хувцалургйоацаш,
Дунен рузкъано из йицъергъяц.

Казаха хоза хет ший шаьра аре,
Эрсечо Эдалах жовхьар да оал,
Тундрех ненцашта а хеталу даьри,
Эстонца форд бейча дог гIоздоал.

Хьа шийла шовдаш наьна шура я—кха,
Дии бийсен даькхадац хьо йицъяь Кавказ!
Дунен хозленаш ма ейнай дукха.
ДаьгIасте, хьо йоацча уж хоза яц.

Ираза наькъаш хьехаш я парти.
Хьалъяккха, ва Бешлоам, бIаргашкара куй!
Цу маьлха босешка хьалкхийна кIанти
ГIозбаьнна иллеца хьо хестош ба!

ТIаьш тоадац

Дукха ха йоаццаш тхо долхара машийнаца районе. СаьмуIашка яхача юртара дIа дукха гаьна йоаццаш тIаь йисте дехьарча а сехьарча бердаштIа сайца груз тIа йолаш а яьсса а автомашинаши подводаши латтар. Юккъе улла тIий даьсса дар. ТIех доалалулда вай укхазара яхаш тхоцарча новкъосташа бегаш а беш тхо дIа тIа кхаьчча, ше-ше хьалхах дIа тIа вала лоархIа а ца веш латтар шофераш а возчикаш а. Голаш етташ яхача а чархаш чу лелхаш, дифер ийгIа Iо а етталуш мара машина тIехйоалалга доацаш доаккхий «кораш» доахк дерригача ийгIа.

Дукххенеша раьза боаца дош оал из тIий тоаде декхарийла болча нахах.

Кхы дикагIча хьал тIа дац цунна юххе улла доаккха шоллагIа тIий а.

Уж да асфальти, Шолж-ГIалийтIара районашкахь дIабода боаккха никъи вIашагIтохача наькътIара тIаьш, хIара денна паччахьалкхеннеи адамаштеи эшаш йола грузаш тIайолаш а кхы гIулакха а бIаьш грузовой а легковой а автомашинаш йоал царех тIех. Иштта дале а, декхарийла бараш уж тоаде лерхIаш ца хилар бIарга гуча да.

Вай-м хургда, лакхехьа латтача организацеша цунна декхарийла барашка уж тоадайтарга догдоахаш.

ДАУРБЕКОВ.

Доазол дехьара

Египета кхыча мехкашцарча гIулакхий министро къаман собранен членашца даь къамаьл

Каир. (ТАСС). Газеташа язду Египета кхыча мехкашцарча гIулакхий министро Фавзе, къаман собранен члений хаттараштa тийна жопаш. Хаттараш дар къаман собране 3 сентябре доазол арахьарча политика хьакъехьа Фавзе яьча заявленех лаьца.

Палестински деша Египета лоаттаю позици белгалйоккхаш Фавзе аьлар: «Палестински Iарбашта бокъонаш ялара тIехьа я Египет кхы дIахо а хургъя. Палестинера байдда дIабахача Iарбий дош ерригача палестински проблемах къаста йиш йолаш дац, хIаьта вай декхар уж нах кхыча мехкашка дIабоаржабе гIертачарна дуьхьал довлар а да. Вай хьаллаца еза Палестинера байдда бахача шоай мехка цIабахка йиш хилара бокъо».

Египета хьаллоац, аьлар Фавзе, алжирски халкъа шоай паччахьалкхе е йиш хилара законни бокъо, хIаьта Франце Алжир ший дакъа да яхаш ду къамаьл тIа а эцац «Египета». — аьлар Фавзе, — шийна могаш дола гIо цу Алжире турпален къовсам лоаттабеча шоай вежараштa».

Иордано — египетски гIулакхаш дувцаш, Фавзе аьлар Иорданен кортамукъале чIоагIъеш бола хIара гIа могабу Египета, хIаьта цу мехка кортамукъаленна духьал дола гIулакхаш Египете харцдеш а да.

ДIахо Фавзе аьлар, Египета, могаю Азени Африкани мехкий конференци вIашагIтохара идея. Египет, белгалдаьккхар цо, Бандунга соцамашта раьза йолаш я.

„Нян Зан“ яхача газето Гендерсона миссес малхбоалехьарча Iарбен мехках лерхIачох

Ханой. (ТАСС). «Нян Зан» яхача газето язду, Iарбен Малхбоален мехкашка гIолла ше лелача хана Гендерсона хинна къамаьлаши гIулакхаши Сири кхыдолча Iарбий мехкех хьакъоастаяр а, Турции, Иракеи, Ливанени, Иордании Сирен духьаларча блока юкъе йоалаяр а, хIаьта Сирии «Эйзенхауэра докринанна» духьал дола кхыдола Iарбий мехкаши каралацара царех пайда эцар а лерхIаш да яхаш.

Президента Эйзенхауэра заявлени

Вашингтон. (ТАСС). Президента Эйзенхауэра аргIанна йоагIа пресс-конференци халийтанзар. Цун меттел, президента кулг яздаь, КIайча цIен герз дIадаккхарах йола заявлени арахийцар. Президента заявлени Советски паччахьалкхено герз дIадаккха аьннача дешах язъяча заявленеца ювзаенна а я, хIаьта, ТАСС-а континенташта юкъера баллистически ракета хьаярах баьча хоамах ювзаенна а я.

Президент Эйзенхауэр гIерт малхбузен паччахьалкхенаш герз дIадаккхарах долча деша инициатораш я ала. Дукха ха йоаццаш малхбузен паччахьалкхений Лондоне хинна предложенеш, уж атомни герз дIадаккхар лерхIаш йоаццашехь, хоаеш вар президент. Иштта цхьаццa бахьанаш а доахаш, герз тахкарха цхьадола герз дIадаккхарах а дола дош сецаду цар.

Алжирера тIом

Париж. (ТАСС). Алжирера хоам беча бесса, тIеххьарча ден-бийсанна французски бIеней алжирски къамаш мукъадахара эскара юкъе массехк чIоагIа вIашкагIортар хиннад. ГIайттачар отрядо майра налет яьй Орангара 70 километр къулбехьа-малхбоалехьа уллача Айн-фарес яхача нах бахача пункте. Шин сахьатал совгI хиннача тIем тIа цхьа французски эпсари ялх салтеи вийра. Алжирцех 4 саг вийра.

Медеа яхача районе а хилар, французски авиацес дакъа а лоацаш, тIом. Цигача йоха а яь яьгар французски тIема вертолет; цунна тIа хинна 12 десантник хIалак хилар.

Инде Iаьржагlа хий дар

ДЕЛИ. (ТАСС). Печато хоам беча бесса, тIеххьарча диъ ден чIоагIа йоачан хиларах Уттар Прадеш, Мадха Прадеш, Пенджаба, Бихара яхача штаташка доладелар Iалаьмате чIоагIа IаржагIа доагIа хий. Лакнау яхача городера беча хоамех, города районе 24 сахьата 15 см. совгI осадкаш йилхай. Города вахар сеца латт, Лакнауи Пратапгархаи юкъера машиннаькъа болам хьаьдаб. Лакнау цхьайола районаш хин кIал яхай, 150 паргга цIа а дохадаьд. Бейна а лозабаь а нах ба.

Будапеште хинна духьален митинг

Будапешт. Венгрен городашка а юрташка а «пхенне комитета» аьла-дитан докладаи ООН «венгерски деша» гонахьа провокационни хьувзараи духьал эгIазленца ужаш харцъеш митингаш я. Укх деношка Будапеште хилар ерригача города къахьегамхой митинг. Эзараш хула адамаш гулбелар Спортивни зале ООН чрезвычайни сессе иштта цIи йола «венгерски дош» дувцара духьале яра духьа.

Миминга президиуме — ВНР-а Президиvма председатель Иштван Доби, ВНР-а Революционни Болхлой — Ахархой Правительствон председатела заместитель Апро Антал, ВНР-а культуран министр а ВСРП ЦК секретарь а вола Дьюла Каллаи, писатель, Кошута премиян лауреат Дьердь Белени, цIи хеза общественни деятель Арпад Сакашич, евангелически киназа епископ Лайош Ветэ и, кх. а.

Митинге доклад йир Будапештски университета ректора а машара Дерригвенгерски совета вице-председатель а волча Дьюла Ортутаи. Будапешта къахьегамхой, аьлар цо, хIаьта дерригa венгерски адамаш цаI санна духьал ба ООН «пхенне комитета» доклада. Духьале еча хана вай лораду вай хургдар а машара гIулакх а. Гулбенначар цIогIарч детт: «Нийса да, иштта да!».

Оратoро йоах, «пхенне комитета» доклад а, из комитет ше хилар а ООН Уставаца дувзалуш дац. Дьюла Ортутаи «комитета» «тешаш» болча Анна Кетли, Бела Кирай, Йожефа Кеваго цIераш йоахаш, зале эгIазле кхайкаю, шок етт.

— Венгерски адамаш, — йоах докладчико, — теш Янош Кадара Революционни Болхлой—Ахархой Правительствох. Цо вай мохк боха боаллачар хьал а баькхар, хIаьта шийтта шера вай даьха толамаш дIа а дахийтанзар. ХIанз масса а венгерски наха хов мел кхерам бар Советски Союза шоашта тIера баькхар. Вайна бIаргагу СССР-а оагIорахьа хIалак хулчара вай даьхе кIалхараяьккха вола гарггара новкъост.

ТIаккха къамаьл дир Венгрен профсоюзий Совета вице-председатела Миклош Ваш — Виттета.

— Венгерски къахьегамхой организацен цIерах, — аьлар цо, — духьале ю аз венгерски болхлой халкъан Iаьдалах латаш хиннаб яхаш дувцача ООН доклада. Венгерски болхлой айхха кхотабеннаб Революционни Болхлой - Ахархой Правительствон гонахьа. Оаха лоархI цу докладах вай чухьарча гIулакхашта юкъе гIортар, хIаьта ООН-е из ювцара духьал а да тхо.

Митинге къамаьлаш дир контрреволюционни мятеж йолча хана вийначун сесаго Петерне Лакатоша, католически теологически академиян декана Поликарп Радиюс, Кошута примиян лауреат волча писатела. Йожеф Федора, реформатски киназа протопоп волча Иштван Самошкези, Кошута премиян шозза лауреат волча скульптора Жигмонд Кишфалуди — Штробла, «Ланг» яхача машинаш еча завода токара Ласло Ононди и. кх. а.

Гулбенначар юхьа барт болаш могадир писатела Фодора дийша «пхенне комитета» доклада духьале кхайкаеш дола венгерски 200 писатела письмо.

Континенташта юкъера ракеташ

ХIанз латтача хана массехк мехкашка долаш да гаьннара доал ду тайп-тайпара снарядаш — зенитнии, кемайи, сухопутнии, кхы меттал хина кIал лелача кемашта тIера, хина кIалхара чухецаши. Уж хьа малагIча гIулакха даьд хьежжа, царех доахка хIамаш тайп-тайпара да. Эггара дуккхах теркам бе боагIаш я, е кийчъеш йола, континенташта юкъера цIи а йолаш тIехгаьна етта баллистически реактивни керда снарядаш.

Континенташта юкъера баллистически снарядаш (МБС) — массехк лагIа а долаш ракеташ я, кхыча бесса аьлча шиъ-кхоъ — къаьстта ракета. Из тайпа ракета гIотт урагIа. Атмосферан вIашкатеIаь долча тIоаех тIех яьлча тайжжа дIа а йийрзе ший курса тIа а йиже йода из. Эзара километраш йолча лакхе гIолла, ший тайпара баллистическая кривая яха ах го боакх цо.

Цун ший цIеро хьахьокхачох МБС, дуккха из белгала йоаккхаш дола хIама да цун, 8.000 километр а цул тIех а, из гаьна йодаш хилар да. Баллистически снарядаш санна долх уж, кхы тайпа снарядех тарра берригача наькътIа доал деш ца хиларах.

Царна, наькъа хьалхарча даькътIа — 400 километр — мара доал дац, дIахо болча наькъа кхы дола артиллерийски снарядаш санна долх уж,

Цар чехкал чIоагIа йоаккха я, цхьан сахьата 1.600 километрага кхоачаш.

Кхыча паччахьалкхечий кепа йоазон беча хоамах цу тайпарча снаряда мах, гаьнна лела йиш йолча бомбардировшикал бархIазза гаргга кIезигах ба. Бакъда, МБС цIкъа мара пайданна яц, хIаьта а дIабахача тIема статистико хьахьокх, гаьна лела йиш йола бомбардировшик 4—5 гIеттача кхы пайданна йоацалга. Цу гIулакхаца лаьрхIача а МБС дуккха кIезигагI мах болаш а. ДIахо, эггара дикахи кердахи йолча а, оазал чехках гIайтта йоагIача а бомбардировшикашта духьале е йиш йолаш хIамаш дале, МБС, цун гIаттара лакхалцеи яхара чехкалцеи духьале е йиш йолаш хIамаш хIанза дац.

Цхьабакъда, МБС еча хана конструкторашта духьал дикка халонаш нийслу. Царех кеоттера яр йIовхала проблема яхар а. ГIулакх мишта да аьлча, ший кхета езача моттига тIа Iойоссаш снаряд, атмосферан вIашкатеIаь долча тIоашта юкъе чу бала беза, из сов чIоагIа чехка хиларах цу атмосферан тIоашца хьекхабалар хургда, тIаккха снаряда тIера чIор геттара йоаккхача температурага кхоачаш йIоахлургъя. Кхыча дешашца аьлча МБС, дукхах йола метеориташ сенна, лаьтта Iокхачалехьа яьга дIаяргъя.

Массехк мехкий Iиламхой тIехйIовхал ловш йола металл кийчъеш болх беш а, атмосферанна юкъе чу боалача хана снаряда чехкал «юха увза» кийчо Iалашъеш а ба.

ШоллагIа йола хало я, МБС хьаеча хана цунна доал деш йола аппаратура тIех нийса болх беш хила езар — двигателаш ший,хаьдда оттаяьча хана тIа йовш хила еза. Бокъонца чехкал юсташ хилар хала деза, нагахьа сенна 1 секунда 7 километр снаряд йодаш хилча гIалат, секунда 10 сантиметрал лекхагI ца доалаш.

Цул совгIа кхы а массехк хала хIамаш да: МБС доагор чудетта яьнначул тIехьах 20 минут ялалехьа чухеца еза, из ца хецаш йитача снаряда чу окислител-коача кислород хиларах, ша а баь талхаргъя цунна доал деш йола приборaш.

МБС чухийцачул тIехьах лаьттара доал де йиш йоацаш хилар а да цун цхьа кхоачам боацаш. Цун духьа МБС дикка йоаккха моттиг лоацаш йолча объекташта духьал мара пайданна яц тIаккха а, цар координаташ дика ховш хила деза.

Вайна гучча бесса, цу тайпара МБС хьаеш, Iиламхоштеи инженераштеи духьал дикка хала хIамаш да.

МБС нийсса кхы тайпарча снаряда тIа а деш да балхаш. Из — пилот воаца самолет — снаряд яхаш ба. США хьаяь «Снарк» яха ткъамаш дола ракета хулалургъя цунна хьокхам. Цун чехкал дукха доаккха дац — 1 сахьата 1000 километрга кхоачаш мара, гIаттара лакхал — 10—15 километрга кхоач. Цунна доал ду автопилотои, чехкалга а лаккхалга а, гаьналга а, кхы дарашка а хьежача програмни приборaша.

«Снарк» курсах югача автопилото доал деча астронавигационни системаца цхьан болх бу. Седкъий дадарга а хьежаш из наькътIа нийсъеча астронавигационни системас новкъостал ду Iовш дола гIалаташ тоаде. Доазол дехьарча технически журналаша беча хоамах цу, ткъамаш долча ракетан гIаттара гаьнал 8000 километрага кхоач. Ший торонех из тайпа снаряд, цIенаракетничул эсалагI я, гаьна лела йиш йолча бомбардировшикаца лархIа а мегаргйолаш.

Доал деш дола снараьдаш хьадеш чIоаггIа болх беш дуккхача мехкий Iиламхой ба. 1953 шера США къаьстта комитет оттаяьй МБС хьаюялар тахка. Цу балха юкъе США йоаккхах йола фирмаш яхай.

Правительстван оттаяь тайптайпара снарядаш хьаярна къаьст-къаьстта ханаш я; цхьа долча даькъера ховш да, керттера дола опытни МБС 1957 шера тохкам бе мегаш хилар, дуккха уж хьаде доладалар тIехьо хургдале а. Кийчъеш Iалаьмате йоаккхий тохкама моттигаш я, йоаккхий полигонаш а йолаш. Патрике (Флорида) яхача моттиге ткъамаш долча рекетанна тохкам баьб. Ше гIеттача моттигера 3200 км, Караибски фордах тIех а яьнна Атлантически океаначу ежай из. Бакъдолаш да, моллагIа тайпа МБС-ах доахка хIамаш чIоаггIа къайлагIа леладеш хилар а, кепа йоазонца арадоахарг ца хилар а. Цхьабакъда, цхьа болча кIезиг-кIезигача хоамех ха йиш я царех цхьадараш.

Хьокхам лаьрхIа американски «Атлас» яхача ракетни тайпа снарядах доахка цха дола хIамаш доаладергда вай, тохкаман гIаттар пайда боацаш хилар укх шера июнь бетта хоам баьча. Цун йIоахал 33 метр я, диаметр метрал совгIа я, гаьна яхар 8000 километр я. ЛаьрхIача кхетар 32 километрга кхоаччаш хила еза цун. Двигатела бола сецачул тIехьах 1 секунда 7 километр паргга чехкал да цун (25200 км. сахьата).

Ткъамаш долча стратегически ракеташца лархIа мегаргйолаш я лакхе йийца «Снарк» яха ракета. 4500 тонн дозал низъ Iалашбеш йола турбореактивни двигател еллай цунна чу. Диткъа, гебагIа хьисапе ткъамаш да 12,2 метр ткъамий даржар а долаш. ЙIоахал 18,3 метранна нийсса да. ГIаттара дозал 6 тоннал совIа да, 12—14 километр йолча лакхе эггара йоакхах йола сихал — 965 километр 1 сахьата я.

27 августа 1957 шера ТАСС баьча хоамах Советски Союзо укх денношка чухийцай тIехгаьнара, дукхалагIаш дола континенташта юкъера баллистически ракета. Цун гIаттар, хIанзалца ца хиннача бесса лакхлуш хилар. Вай Iиламхоштеи инженераштеи карагIдаьлар уж, тамашийна а кхераме а йола аппараташ хьаеш нийслуча, технически халонел котбала.

Баьча тохкамеха гучадаьлар хержа конструкци а оттабаь лоархIамаш а нийса хилар. Цу тохкамаша хьахьокх дунен моллагIча а районе ракета чухеца йиш хилар.

Доазол дехьарча кепайоазон яхачох, цунга кхоачаш моттиг чулоацаш ракета дунена тIа хIанзалца яц — «Мировая ракета» хьалха яь паччахьалкхе Советски Союз я.

Спорт

РСФСР-е спортивни гимнастиках хьалхара моттиг яккхарна (Къулбехьара зона) 4 августа денз 6-ча кхаччалца Шолжа-ГIали тIарча стадион «Динама» зала чу къовса яьлар ворхI команда, шошта юкъе: Краснодарски, Ставропольски краежи, Ростовски, Каменски областаши, Дагестански, Северо-Осетински, Нохч-ГIалгIай АССР-жи йолаш.

МаIача наха юкъе хьалхара моттиг яккхарна къовса беннача спортан мастерашта юкъе хьалхара моттиг яьккхар Авакиянс В. С. (Краснодарски край).

ШоллагIа моттиг яьккхар Андреевс А. Т. (Краснодарски край).

КхоалагIа моттиг яьккхар Шнурманс И. А. (Краснодарски край).

ЦхьолагIа разряд йолча маIача наха юкъе.

1-моттиг яьккхар Вержбицкес Р. Н. (Нохч-ГIалгIай АССР).

II-моттиг яьккхар Ермаковс В. И. (Северо - Осетински АССР).

Спортан мастераш болча кхалнаха юкъе 1-моттиг яьккхар Жаворонковас В. А. (Краснодарски край), II-моттиг яьккхар Богдановс Л. Г. (Северо-Осетински АССР.) III-моттиг яьккхар Белорусовас Э. Л. Краснодарски край).

ЦхьолагIа разряд йолча кхалнаха юкъе.

1-моттиг яьккхар Коцанова Т. Х. (Северо - Осетински АССР).

III-мототиг яьккхар Коблуковас Г. М. (Нохч-ГIалгIай АССР).

Командашта юкъе.

1-моттиг яьккхар (Краснодарски края).

II-мототиг яьккхар (Нохч-ГIалгIай АССР).

III-моттиг яьккхар (Северо Осетински АССР-а).

IV-моттиг яьккхар (Ростовски обл.).

V-моттиг яккхар Ставропольски края).

VI-моттиг яьккхар (Каменски обл.).

VII-моттиг яьккхар (Дагестански—АССР).

РЕДКОЛЛЕГИ.

РЕДАКЦЕН АДРЕС: Шолжа-ГIала, Красни фронтовикий улица, № 23. Телефон 2-25-72, корректорске 2-30-91. АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 23. №№ телефонов: редакции — 2-25-72, корректорской — 2-30-91.

СФ01980. 11-ча августа 1918-ча шера цIерагI йола типографи. Заказ № 6576.